

Verkenning bovenschools fonds vrijwillige ouderbijdrage

Onderzoeksrapport

Datum

24 november 2025

Opdrachtgever

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW)

Onderzoeksteam

Gillian Lustermans
Martijn van der Goes
Janneke Jansink
Jarit Lekanne gezegd Deprez
Michiel Ehrismann

Referentie

GO269/verkenning bovenschools fonds vrijwillige ouderbijdrage

/ **Managementsamenvatting**

Om bepaalde activiteiten, zoals sportdagen, feestvieringen en uitstapjes te bekostigen, kunnen scholen in zowel het primair als voortgezet onderwijs ouders om een financiële bijdrage vragen. Sinds 2021 is wettelijk vastgelegd dat dit om een vrijwillige ouderbijdrage (VOB) moet gaan. Dit betekent dat kinderen van ouders die de bijdrage niet betalen, niet uitgesloten mogen worden van activiteiten. Het vrijwillig maken van de ouderbijdrage heeft ervoor gezorgd dat de kansengelijkheid tussen kinderen op dezelfde school is gestegen.

De middelen die worden opgehaald via de VOB verschillen per school. Dit heeft enerzijds te maken met de hoogte van de bijdrage die wordt gevraagd door de scholen, en anderzijds door het aantal ouders dat de VOB betaalt. Door deze verschillen in financiële middelen, zijn er ook verschillen in de mogelijkheden die scholen hebben om activiteiten te bekostigen. Hoewel de kansengelijkheid tussen kinderen op dezelfde school dus is toegenomen, is dat niet het geval voor kansengelijkheid tussen kinderen van verschillende scholen.

Een van de mogelijkheden om de kansengelijkheid tussen scholen te bevorderen, is een bovenschools fonds. Hierbij brengen een aantal scholen hun inkomsten vanuit de VOB samen, om deze vervolgens gelijk (bijvoorbeeld naar rato van het aantal leerlingen) te verdelen over de deelnemende scholen. Momenteel bestaat een dergelijk fonds alleen in de gemeente Utrecht.

We onderzochten of een bovenschools fonds kan bijdragen aan gelijkere verdelen van de VOB

Het ministerie van OCW heeft Andersson Elffers Felix (AEF) gevraagd om onderzoek te doen naar de mate waarin een bovenschools fonds kan bijdragen aan gelijkere verdeling van de VOB-inkomsten.

Voor dit onderzoek hebben we eerst interviews gevoerd met gemeenten, schoolbesturen en landelijke organisaties (zoals de PO- en VO-raad). Daarnaast hebben we literatuuronderzoek gedaan om bestaande kennis over een bovenschools fonds en alternatieve beleidsinstrumenten in kaart te brengen. Tot slot hebben we brede enquêtes uitgezet onder schoolbesturen, ouders van kinderen op het PO, en ouders van kinderen op het VO. Het doel van deze vragenlijsten was om te onderzoeken in welke mate scholen bereid zijn om deel te nemen aan een dergelijk fonds, en hoe de bereidheid van ouders om de VOB te betalen hierdoor wordt beïnvloed.

Door een bovenschools fonds daalt de bereidheid van ouders om de VOB te betalen

De resultaten van de enquête laten zien dat de betalingsbereidheid van ouders fors daalt als er een bovenschools fonds zou worden ingericht. In het gunstigste geval gaat het voor het PO om een daling van 86% naar 60% en in het VO van 78% naar 55%. Omgerekend zou dit betekenen dat er in het PO landelijk € 15,7 miljoen minder wordt opgehaald vanuit de VOB dan momenteel het geval is, en in het VO landelijk € 44,1 miljoen minder.

In ons onderzoek hebben we acht factoren geïdentificeerd die invloed hebben op de (daling van de) betalingsbereidheid van ouders. De factor met het grootste effect is het *afdrachtpercentage*. Dit is het aandeel van de inkomsten uit de VOB dat scholen aan het fonds afdragen. Een afdrachtpercentage van 100% betekent dus dat scholen de volledige VOB in het fonds samenbrengen, terwijl een afdrachtpercentage van 0% de huidige situatie representeert waarin er geen fonds is. Het is dus niet verwonderlijk dat deze factor het grootste effect heeft op de betalingsbereidheid van ouders. Andere factoren met een relatief groot effect zijn het schaalniveau waarop het fonds wordt ingericht (per

schoolbestuur, gemeente, regio, provincie), de grootte van de woonplaats van ouders en de geografische locatie binnen Nederland. Voor het schaalniveau geldt over het algemeen dat een kleiner schaalniveau voor een grotere betalingsbereidheid zorgt.

Wat woonplaats en geografische locatie betreft is er een verschil tussen PO en VO. Voor het PO geldt dat de betalingsbereidheid onder ouders in steden, en ouders in de grotere provincies typisch groter is. Voor het VO is de betalingsbereidheid juist groter onder ouders in dorpen. Een mogelijke verklaring is dat er ook in kleinere dorpen vaak wel een basisschool is, maar geen middelbare school. Hierdoor is de ervaren (sociale) afstand naar de eigen middelbare school voor ouders in dorpen wellicht niet kleiner dan naar andere middelbare scholen. Voor ouders in steden geldt juist dat er vaak veel basisscholen dichtbij liggen, maar dat de (sociale) afstand tot andere middelbare scholen dus juist relatief groot aanvoelt.

De andere factoren die zijn onderzocht zijn het *warm glow effect* (het positieve gevoel dat men ervaart door te geven aan anderen), het eigen inkomen van ouders, de huidige hoogte van de gevraagde VOB en het *free-rider effect* (de mate waarin men verwacht dat anderen niet betalen). Wat het eigen inkomen betreft is het van belang om te benadrukken dat het alléén gaat om de *verandering* van de betalingsbereidheid als er een bovenschools fonds zou komen. Uit ons onderzoek blijkt dat de mate waarin ouders die de VOB momenteel wél betalen, maar hiermee stoppen als er een bovenschools fonds komt, nauwelijks afhangt van het eigen inkomen van ouders. Al deze factoren hebben een effect, maar dit is relatief klein ten opzichte van het effect van de eerdergenoemde factoren.

De bereidheid van scholen om mee te doen hangt af van een aantal kenmerken

Niet alle scholen staan welwillend tegenover het oprichten van een bovenschools fonds. Met behulp van de enquête die we hebben uitgezet onder schoolbesturen hebben we onderzocht welke factoren samenhangen met het al dan niet willen meedoen aan een bovenschools fonds. De belangrijkste factor is de achterstandsscore van scholen. Op scholen met een relatief hoge achterstandsscore zijn er vaker minder ouders die de VOB betalen. Dit leidt ertoe dat deze scholen naar verwachting minder inkomsten hebben vanuit de VOB en bij een eventueel bovenschools fonds waarschijnlijk meer middelen zouden ontvangen dan nu het geval is. Het is dan ook logisch dat deze scholen vaker positief staan tegenover een bovenschools fonds. Van de schoolbesturen met scholen met relatief hoge achterstandsscores (boven de 300) geeft 71% aan te verwachten dat zij zich zouden aansluiten bij een bovenschools fonds. Bij schoolbesturen met scholen met relatief lage achterstandsscores (minder dan 50) is dat slechts 18%.

Een andere belangrijke factor die samenhangt met de bereidheid van scholen om mee te doen aan een bovenschools fonds, is de hoogte van de VOB die scholen nu vragen. Scholen die momenteel een relatief hoge VOB vragen, zijn minder geneigd om mee te doen met een fonds. Ook dit is een begrijpelijke uitkomst, aangezien de hoogte van een VOB vaak samenhangt met bereidheid van ouders om dit ook te betalen, en dus met de totale opbrengsten uit de VOB. Scholen die een hoge VOB vragen, zullen naar verwachting dus minder middelen ontvangen als er een bovenschools fonds wordt ingericht. Er zijn nog twee andere factoren geïdentificeerd, namelijk het type school en de denominatie van scholen. Het effect van deze factoren is kleiner, maar wel degelijk aanwezig. Scholen in het VO zijn doorgaans minder bereid om deel te nemen aan een bovenschools fonds dan scholen in het PO. Ook scholen in de categorie "algemeen bijzonder onderwijs" (zoals Vrije Scholen, Jenaplanscholen, Daltonscholen en Montessorischolen) zijn minder vaak bereid om zich aan te sluiten bij een bovenschools fonds. De reden hiervoor is waarschijnlijk dat deze scholen vaak een hogere VOB vragen en daarmee extra activiteiten organiseren die aansluiten bij hun pedagogisch-

didactische visie. Door zich aan te sluiten bij een bovenschools fonds, zouden zij waarschijnlijk minder middelen ontvangen en deze activiteiten niet meer kunnen organiseren.

Conclusies en aanbevelingen

De belangrijkste conclusies uit ons onderzoek zijn als volgt samen te vatten

- ▶ Een bovenschools fonds leidt tot lagere totale inkomsten vanuit de VOB.
- ▶ Het afdrachtpercentage (het aandeel van de VOB dat scholen afdragen aan het bovenschools fonds) heeft de grootste invloed op de betalingsbereidheid van ouders.
- ▶ Relatief veel scholen willen niet deelnemen aan een bovenschools fonds. Vooral scholen met lage achterstandsscores, die momenteel relatief hoge opbrengsten vanuit de VOB hebben, zijn minder geneigd om mee te doen aan een bovenschools fonds.
- ▶ Er zijn situaties en locaties denkbaar waar een fonds wel positief kan werken. Een bovenschools fonds lijkt de grootste kans te hebben in een gebied waar sprake is van een grote regionale identiteit. Daarnaast is het van belang om de daling in totale inkomsten (doordat minder ouders bereid zijn om te betalen) wordt gemitigeerd via een derde geldstroom. Dit kan bijvoorbeeld gedaan worden door het fonds open te stellen, zodat ook buurtbewoners, familieleden en bedrijven kunnen bijdragen.

Vanuit deze conclusies adviseren we scholen en schoolbesturen (en eventueel gemeenten) dan ook om eerst te inventariseren of een bovenschools fonds mogelijk en wenselijk is. Dit zal in verschillende gebieden in het land verschillende antwoorden geven. Aan het ministerie adviseren we dan ook om de keuze voor het al dan niet oprichten van bovenschoolse fondsen ook in de toekomst bij de scholen zelf te laten.

Voor scholen en schoolbesturen die tot de conclusie komen dat een bovenschools fonds voor hen meerwaarde heeft, hebben we praktische tips en best-practices verzameld in een aparte handreiking.¹ We adviseren dan ook om deze handreiking te raadplegen bij het opzetten van een bovenschools fonds.

¹ Zie "Bovenschools fonds voor de vrijwillige ouderbijdrage – Praktische handreiking".

/ Inhoud

/	Managementsamenvatting	3
/ 1	Inleiding	7
1.1	Aanleiding en vraagstelling	7
1.2	Onderzoeksaanpak	8
1.3	Leeswijzer	10
/ 2	Een bovenschools fonds	11
2.1	Het bovenschools toegelicht	11
2.2	Doelstellingen van een bovenschools fonds	11
2.3	Het praktijkvoorbeeld in Utrecht	12
/ 3	Effecten van een bovenschools fonds	14
3.1	Betalingsbereidheid van ouders	14
3.2	Participatiebereidheid van scholen	27
/ 4	Praktische overwegingen	32
4.1	Schaalniveau en regio	32
4.2	Afdrachtspercentage en bestedingen	33
4.3	Governance en beheer	34
4.4	Communicatie	35
4.5	Juridisch kader	36
/ 5	Alternatieven	39
5.1	Aanvullende geldstromen	39
5.2	Beperken van de vrijwillige ouderbijdrage	40
5.3	Een toename van de lumpsum in plaats van de VOB	42
/ 6	Conclusies en aanbevelingen	44
6.1	Conclusies	44
6.2	Aanbevelingen	45
/ A	Representativiteit van de uitvraag	47

/ 1 Inleiding

1.1 Aanleiding en vraagstelling

Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) streeft ernaar dat alle kinderen gelijke kansen krijgen om hun potentieel te ontwikkelen binnen het onderwijs. Eén van de manieren waarop dit gedaan kan worden, is via sturing op de vrijwillige ouderbijdrage (VOB). De VOB is een manier voor scholen om extra inkomsten te genereren vanuit ouders. Deze inkomsten mogen zij vervolgens gebruiken voor bepaalde activiteiten, zoals sportdagen, feestvieringen, extra curriculaire lessen en uitstapjes.

De vrijwillige ouderbijdrage mag niet zorgen voor een toename van kansenongelijkheid

Sinds de inwerkingtreding van de initiatiefwet Kwint/Westerveld per 1 augustus 2021, mogen scholen hun leerlingen niet meer uitsluiten van activiteiten als de VOB niet is betaald. Deze wijziging had tot doel om deelname aan onderwijsactiviteiten niet te laten afhangen van de financiële draagkracht van ouders. Scholen zijn verplicht om dit beleid duidelijk te communiceren, bijvoorbeeld in schoolgidsen.

De wet creëert gelijke kansen binnen scholen, maar kent als risico ongelijkheid tussen scholen

De wetswijziging kan bijdragen aan kansengelijkheid *binnen* scholen. Leerlingen met ouders die de VOB niet kunnen of willen betalen kunnen niet langer worden uitgesloten van buitenschoolse activiteiten. Weliswaar blijkt uit de Schoolkostenmonitor 2022-2023 dat ongeveer 60% van de ouders de bijdrage nog steeds als een verplichting ervaart, slechts 4 tot 7% van de ouders geeft aan dat hun kind daadwerkelijk wordt uitgesloten.²

Echter, met de wetswijziging bestaat er wel een risico op meer ongelijkheid *tussen* scholen. Scholen met een groot aandeel ouders met een lage sociaaleconomische status hebben vaker te maken met lagere opbrengsten uit de VOB. Scholen met een achterstandsscore hebben dan ook vaker een groter aandeel leerlingen (po: 11%-60%, vo: 31%-70%) voor wie de vrijwillige ouderbijdrage niet wordt betaald dan scholen zonder achterstandsscore. Intussen loopt de betalingsbereidheid terug.

Deze financiële verschillen hebben directe gevolgen voor het aanbod: in het primair onderwijs moest 25% van de scholen het activiteitenaanbod beperken, in het voortgezet onderwijs zelfs 50%.¹ Dit kan leiden tot een vicieuze cirkel, waarbij lagere opbrengsten zorgen voor een versoerd aanbod, wat de aantrekkelijkheid van de school en daarmee de kansengelijkheid tussen scholen onder druk zet.

Een bovenschools fonds kan dat effect mitigeren

Een mogelijke oplossing om de kansenongelijkheid tussen scholen te verminderen, is het instellen van een bovenschools fonds. Zo'n fonds kan herverdeling van VOB's op gemeente- of schoolbestuur niveau mogelijk maken, zodat middelen vanuit scholen met een hoger opbrengstenniveau kunnen bijdragen aan het in stand houden van extra-curriculair aanbod op scholen waar dat onder druk staat.

² Zie de Schoolkostenmonitor 2022-2023 ([link](#)).

AEF is gevraagd onderzoek te doen naar de effecten van een bovenschools fonds

Het ministerie van OCW heeft Andersson Elffers Felix (hierna AEF) gevraagd te onderzoeken hoe een bovenschools fonds kan bijdragen aan een gelijkmatiger verdeling van de VOB, binnen de bestaande wet- en regelgeving en financiële kaders.

OCW wil met dit onderzoek inzicht krijgen in de succesfactoren, kansen en risico's van een dergelijk fonds en in de overwegingen van scholen en besturen om hier wel of niet aan deel te nemen. De resultaten moeten OCW helpen te bepalen of, en op welke manier, een bovenschools fonds als beleidsinstrument kan worden ingezet om de VOB eerlijker te verdelen en scholen en gemeenten daarbij te ondersteunen.

Het onderzoek is vormgegeven rondom vijf deelvragen

Het ministerie heeft de volgende hoofdvraag van dit onderzoek geformuleerd:

Hoofdvraag

Wat zijn de succesfactoren, kansen en risico's van het inrichten van een bovenschools fonds om de Vrijwillige Ouderbijdrage gelijkjer te verdelen, binnen de huidige wet- en regelgeving en financiële kaders?

Om deze hoofdvraag te operationaliseren, heeft het ministerie vijf deelvragen gesteld:

1. Welke succesfactoren zijn er te identificeren uit bestaande initiatieven?
2. Welke kansen en risico's zijn er bij het invoeren?
3. Op welk schaalniveau is het beheer van een bovenschools fonds het meest wenselijk (gemeentelijk, regionaal, samenwerkingsverbanden of schoolbesturen)?
4. Welke effecten heeft een bovenschools fonds hebben op het betalingsgedrag onder ouders van de VOB? Met andere woorden: welke effecten heeft een bovenschools op de inkomsten van scholen vanuit de VOB?³
5. Hoe kijken scholen in het po en vo naar een bovenschools fonds en alternatieve beleidsinstrumenten?

In dit onderzoek kijken we naar de effecten van een bovenschools fonds. We onderzoeken van een aantal aspecten expliciet welk effect de verschillende keuzes zouden hebben, en gaan vervolgens in onze synthese en conclusies uit van een zo optimaal mogelijk ingericht fonds.

1.2 Onderzoeksaanpak

Voor dit onderzoek hebben we informatie verzameld uit vier verschillende bronnen: interviews, enquêtes, juridische analyse en analyse van bestaande literatuur om een zo volledig mogelijk beeld te krijgen van de werking en haalbaarheid van een bovenschools fonds.

We hebben **interviews** gevoerd met gemeenten, schoolbesturen en landelijke organisaties (zoals de PO-raad) over hun ervaringen met, en overwegingen rondom, de inrichting van bovenschoolse samenwerking en fondsvorming. Daarbij hebben we diepte-interviews gevoerd met de gemeente

³ Daarbij speelt de vraag welke factoren effect hebben op dit betalingsbedrag bij het inrichten van een bovenschools fonds?

Utrecht en een interview met een van de schoolbesturen uit Utrecht die op dit moment (als enige plek in Nederland) daadwerkelijk een bovenschools fonds hebben opgericht. Ook gemeenten die het idee van een fonds hebben overwogen, maar voor andere oplossingen kozen, werden betrokken. Deze gesprekken gaven inzicht in de motieven, praktische knelpunten en succesfactoren rondom kansengelijkheid en financiële samenwerking tussen scholen.

Daarnaast voerden we een **juridische analyse** uit om te toetsen hoe een bovenschools fonds zich verhoudt tot de huidige wet- en regelgeving en de financiële kaders waarbinnen gemeenten en schoolbesturen opereren.

Om het draagvlak voor een fonds en de effecten hiervan op bijvoorbeeld het betalingsgedrag te meten, hebben we **enquêtes** ontwikkeld voor zowel schoolbesturen als ouders van leerlingen op het PO en/of VO. Deze gaven inzicht in de wijze waarop scholen de meerwaarde en uitvoerbaarheid van een fonds beoordelen, en hoe ouders aankijken tegen bijdragen hieraan. Alle drie de enquêtes zijn afgenomen onder leden van de panels van DUO Onderwijsonderzoek. De enquête onder schoolbesturen is door 206 respondenten ingevuld en de enquête onder PO- en VO-ouders door respectievelijk 412 en 410 ouders. Alle drie de enquêtes stonden uit in de tweede helft van september 2025. Een analyse over de representativiteit van de respondenten is terug te vinden in bijlage A. Hieruit blijkt dat de respons op de enquêtes representatief is voor de populatie. Alle drie de enquêtes bestonden uit zowel gesloten als open vragen. Via de open vragen was het mogelijk om toelichtingen en overige opmerkingen te geven. Deze antwoorden hebben de kwalitatieve informatie opgeleverd voor dit onderzoek.

Met de gesloten vragen is bijvoorbeeld onderzocht hoe de betalingsbereidheid van ouders verandert bij het oprichten van een bovenschools fonds. Hierbij hebben we ouders een aantal hypothetische situaties voorgelegd. In elk van deze situaties zou er een bovenschools fonds worden opgericht op een bepaald schaalniveau, met een bepaald afdrachtpercentage. We onderscheiden hiervoor drie schaalniveaus (zie bijlage A) die ongeveer overeenkomen met het niveau van een wijk, gemeente, of provincie. Het afdrachtpercentage is het percentage van de VOB dat scholen samenbrengen in het fonds. In de enquête onder ouders hebben we drie verschillende afdrachtpercentages getoetst, namelijk

- ▶ Een situatie waarbij 25% van de VOB wordt afgedragen aan het fonds (en elke school dus 75% van de VOB direct zelf behoudt).
- ▶ Een situatie waarbij 50% van de VOB wordt afgedragen aan het fonds (en elke school dus de andere 50% van de VOB direct zelf behoudt).
- ▶ Een situatie waarbij de volledige VOB (100%) wordt afgedragen aan het fonds.

Voor elk van deze hypothetische situaties is ouders gevraagd of ze de VOB al dan niet zouden betalen. Het was hierbij ook mogelijk om aan te geven dat men dit (nog) niet wist.

In elke hypothetische situatie die de respondenten is voorgelegd, is benoemd dat we er vanuit gaan dat de hoogte van de VOB die gevraagd wordt, gelijk blijft aan de huidige hoogte hiervan. In de uitvraag hebben we ouders ook gevraagd welk bedrag de school het afgelopen jaar in totaal vroeg als VOB. Hiervoor hebben we de respondenten de volgende opties gegeven:

- ▶ Voor het PO: geen VOB, €25, €50, €75, €100, €125, €150, of meer dan €150
- ▶ Voor het VO: geen VOB, minder dan €100, €150, €200, €250, €300, €350, €400, €450, €500, of meer dan €500

Tot slot deden we een **literatuuronderzoek** naar bestaande kennis over de VOB, bovenschoolse fondsen en verwante beleidsinstrumenten. We hebben beleidsstukken, wetenschappelijke

publicaties en eerdere onderzoeksrapporten in opdracht van OCW geraadpleegd om de gesprekken en enquêtebevindingen in een bredere context te plaatsen. Door inzichten uit gesprekken, data en literatuur te combineren, konden we de verschillende perspectieven en effecten in samenhang analyseren en zo tot goed onderbouwde conclusies komen.

1.3 Leeswijzer

Dit rapport bestaat uit zes hoofdstukken en een technische bijlage. Het vervolg van dit rapport is als volgt opgebouwd.

- ▶ In **hoofdstuk 2** beschrijven we wat een bovenschools fonds is, en hoe we dit tijdens dit onderzoek interpreteren.
- ▶ **Hoofdstuk 3** richt zich op de effecten die we verwachten als er een bovenschools fonds wordt ingericht. We onderzoeken welke factoren invloed hebben op de betalingsbereidheid van ouders en welke factoren invloed hebben op de bereidheid van scholen om mee te doen met een dergelijk fonds.
- ▶ Vanuit deze resultaten kijken we in **hoofdstuk 4** naar een aantal praktische overwegingen. We gaan hierbij in op voorbeelden om een fonds zo effectief mogelijk in te richten.
- ▶ In **hoofdstuk 5** kijken we naar alternatieve beleidsinstrumenten voor een bovenschools fonds. Elk van deze alternatieven vergelijken we kwalitatief met een fonds, om zo het fonds als instrument in perspectief te kunnen zetten.
- ▶ We sluiten in **hoofdstuk 6** af met onze conclusies en doen enkele aanbevelingen.

In **bijlage A** is een verantwoording opgenomen over de statistische representativiteit van de enquêtes die we hebben uitgezet onder schoolbesturen en ouders.

/ 2 Een bovenschools fonds

Om de verdere analyse te kunnen duiden, schetsen we eerst een beeld van wat een bovenschools fonds inhoudt en welke rol dit kan spelen in het onderwijsveld.

2.1 Het bovenschools toegelicht

In het verslag van het schriftelijk overleg over de juridische haalbaarheid van toekomstscenario's voor de Vrijwillige Ouderbijdrage van 19 december 2024 staat het volgende: *"In een [bovenschools] fonds worden de ontvangsten uit de vrijwillige ouderbijdrage van alle scholen verzameld en daarna gelijkmatiger verdeeld onder scholen".*⁴ Deze omschrijving geeft het idee weer dat aan de kern ligt van een bovenschools fonds: middelen worden niet op schoolniveau gehouden, maar samengebracht en vervolgens herverdeeld.

De kern van een bovenschools fonds is dat, in plaats van dat iedere school de eigen inkomsten uit de VOB afzonderlijk beheert, de middelen in een gezamenlijk fonds worden verzameld. Vanuit dit fonds vindt vervolgens een verdeling plaats onder de deelnemende scholen. Het kenmerkende aspect van een bovenschools fonds is dus dat de financiële middelen niet op het niveau van de individuele school blijven, maar op een hoger, bovenschools niveau worden beheerd en herverdeeld onder de deelnemende scholen.

Op welk niveau de middelen worden beheerd, kan per uitwerking verschillen. Een bovenschools fonds kan in theorie worden ingericht als samenwerking tussen twee of meer scholen, schoolbesturen, op regionaal niveau of zelfs op landelijk niveau. Naast het niveau waarop een bovenschools fonds wordt ingericht, zijn er nog meer aspecten waarop verschillende keuzes mogelijk zijn. Zo kan worden besloten dat de deelnemende scholen slechts een deel van hun inkomsten naar het fonds afdragen, en de rest direct zelf houden.

In de rest van dit rapport hanteren we op basis van de bovenstaande paragrafen de volgende definitie: *"Een bovenschools fonds is een financieel construct waarin (een deel van) de opbrengst uit de vrijwillige ouderbijdragen van meerdere scholen wordt samengebracht, en vervolgens via een afgesproken verdeelsleutel (zoals het aantal leerlingen) gelijkmatiger wordt verdeeld over de deelnemende scholen, met als doel om de (financiële) verschillen in mogelijkheden voor extracurriculair aanbod tussen scholen te verkleinen."*

2.2 Doelstellingen van een bovenschools fonds

Sinds de invoering van de wet van Kwint en Westerveld in 2021 is het uitsluiten van leerlingen op basis van het al dan niet betalen van de VOB verboden.⁵ Dit betekent dat alle leerlingen, ongeacht of hun ouders hebben betaald, mogen deelnemen aan dezelfde vanuit de VOB betaalde activiteiten als

⁴ Zie het schriftelijk overleg over het onderzoek naar juridische haalbaarheid toekomstscenario's vrijwillige ouderbijdrage ([link](#)).

⁵ Zie wetsvoorstel 35063 van 30 oktober 2028 door Kwint en Westerveld ([link](#)).

hun klasgenoten. Door sociaaleconomische verschillen geen invloed te laten hebben op deelname aan activiteiten, draagt deze wet bij aan het vergroten van de onderwijskansengelijkheid.

De wet heeft echter als onbedoeld neveneffect dat de betalingsbereidheid van ouders, met name op scholen met een minder kapitaalkrachtige achterban, is afgenomen.⁶ Hierdoor kunnen deze scholen minder aanvullende activiteiten organiseren dan scholen met een financieel sterkere ouderpopulatie. Hoewel de wet de kansengelijkheid binnen scholen dus effectief heeft bestreden, is de kansengelijkheid tussen scholen hiermee niet verholpen.

De primaire doelstelling van een bovenschools fonds is dan ook het bevorderen van kansengelijkheid tussen scholen. Het invoeren van dergelijke fondsen zou ervoor moeten zorgen dat leerlingen overal in Nederland meer gelijke toegang krijgen tot extracurriculaire activiteiten, waarbij sociaaleconomische verschillen aanzienlijk minder invloed uitoefenen. Kansengelijkheid vormt al lange tijd een van de belangrijkste pijlers van het Nederlandse onderwijs, en het onderzoeken van maatregelen om dit te versterken blijft dan ook van groot belang.

2.3 Het praktijkvoorbeeld in Utrecht

In Nederland bestaat vooralsnog slechts één praktijkvoorbeeld van een bovenschools fonds. Dit initiatief is te vinden bij de Katholieke Scholenstichting Utrecht (KSU), een stichting waaronder 25 basisscholen vallen.⁷ Vanaf komend jaar zal ook de scholenkoepel Stichting Openbaar Primair Onderwijs (SPO) Utrecht, waaronder 37 scholen vallen, aan dit fonds gaan deelnemen. Een derde schoolbestuur overweegt ook nog om in de toekomst aan te sluiten. Bij de totstandkoming van dit fonds heeft de gemeente Utrecht een belangrijke rol gespeeld in het faciliteren van het gesprek tussen de schoolbesturen. Daarnaast heeft de gemeente toegezegd een subsidie te verlenen van in totaal € 75.000, mits het fonds niet door slechts één schoolbestuur wordt opgezet. De gemeente speelt dus de rol van aanjager, maar is geen eigenaar van het fonds. Het initiatief is echter vanuit de schoolbesturen zelf gekomen. De Rijksoverheid heeft geen rol gespeeld bij het aansturen op, of faciliteren van dit bovenschools fonds.

De aanleiding voor het opzetten van het fonds lag in de grote verschillen in VOB-opbrengst tussen de scholen, wat grotendeels het gevolg is van onderwijssegregatie. Op sommige locaties betaalden ouders nauwelijks, terwijl er op andere scholen juist relatief hoge bijdragen binnenkwamen. Dit leidde tot ongelijkheid in de mogelijkheden: scholen met lage inkomsten konden hooguit één keer per jaar een bescheiden activiteit organiseren, terwijl andere scholen meerdere keren per jaar uitgebreide en dure uitstapjes konden bekostigen. Dit is extra onwenselijk omdat deze activiteiten juist voor leerlingen uit gezinnen met een lagere sociaaleconomische status extra belangrijk zijn, aangezien zij buiten school minder vaak buiten hun omgeving komen.

Om dit probleem op te lossen, is er een bovenschools fonds ingericht op bestuursniveau. In dit model betalen ouders geen traditionele ouderbijdrage meer aan de individuele school van hun kind, maar kunnen zij in plaats daarvan vrijwillig doneren aan het gezamenlijke fonds. Uniek hierbij is dat niet alleen ouders, maar ook familieleden, buurtbewoners, bedrijven en andere organisaties een bijdrage kunnen leveren. Op die manier wordt de kring van potentiële donateurs aanzienlijk vergroot.

⁶ Zie bijvoorbeeld de Schoolkostenmonitor 2022-2023 ([link](#)).

⁷ Zie voor meer toelichting de website van het fonds ([link](#)) of het nieuwsartikel van de NOS ([link](#)).

De mate waarin er wordt bijgedragen door andere mensen of bedrijven (buiten de ouders van de kinderen op school), is nog niet bekend aangezien het bovenschools fonds pas net is gestart.

De bijdragen die binnenkomen, worden gebundeld en vervolgens evenredig verdeeld over alle leerlingen die onderwijs volgen bij de deelnemende scholen. Daarmee vervalt het verschil in bestedingsruimte per school, en ontstaat er een gelijk speelveld: iedere leerling heeft toegang tot vergelijkbare extra activiteiten, ongeacht de financiële situatie van de ouders of de wijk waarin de school staat.

De schoolbesturen die deelnemen (of gaan nemen) aan dit fonds verwachten dat dit model niet alleen de ongelijkheid tussen scholen vermindert, maar ook totale omvang van de inkomsten vergroot. Als dit inderdaad zo blijkt te zijn, zou dit voor scholen die momenteel al een relatief hoge bijdrage ontvangen een reden kunnen zijn om ook deel te nemen aan een bovenschools fonds. Doordat meer partijen kunnen doneren, hoeven scholen minder afhankelijk te zijn van de financiële draagkracht van hun eigen ouderpopulatie. Bovendien ontstaat de kans dat bedrijven en maatschappelijke organisaties extra middelen beschikbaar stellen, wat de kwaliteit en omvang van de extracurriculaire activiteiten ten goede kan komen. De gemeente Utrecht heeft toegezegd een rol te zullen spelen in het benaderen van het bedrijfsleven hiervoor.

Technisch gezien is er in dit geval dus geen sprake van een herverdeling van de VOB. In feite hebben de scholen van de deelnemende schoolbesturen gezamenlijk afgesproken allemaal de VOB af te schaffen. Tegelijkertijd is er een fonds opgericht waar iedereen aan kan doneren. De opbrengsten uit dat fonds worden over de scholen verdeeld naar rato van het aantal leerlingen. Met deze middelen kunnen de scholen activiteiten bekostigen die ze anders vanuit de VOB zouden kunnen bekostigen. Hoewel er op papier dus geen sprake is van het samenbrengen van de inkomsten uit de VOB (want deze is afgeschaft), zien we dit voorbeeld in het kader van dit onderzoek wel degelijk als een bovenschools fonds voor de VOB.

/ 3 Effecten van een bovenschools fonds

In dit hoofdstuk beschrijven we effecten van het oprichten van een bovenschools fonds op de bereidheid van ouders om de VOB te betalen (paragraaf 3.1) en op de bereidheid van scholen om mee te doen aan een dergelijk fonds (paragraaf 3.2). Hierbij identificeren we verschillende factoren die effect hebben op deze onderwerpen, brengen de relatieve omvang van deze effecten in kaart en geven aan hoe hier invloed op uitgeoefend kan worden om tot een zo effectief mogelijke vorm van een bovenschools fonds te kunnen komen.

3.1 Betalingsbereidheid van ouders

De ouderbijdrage die scholen vragen is altijd vrijwillig. In de praktijk betalen niet alle ouders de VOB. Het percentage ouders dat de VOB wel betaalt, noemen we in dit onderzoek de *betalingsbereidheid*.

Het inrichten van een bovenschools fonds kan impact hebben op deze betalingsbereidheid. Bij een gelijkblijvende hoogte van de VOB betekent een lager percentage ouders dat de VOB betaalt dat er in totaal minder geld beschikbaar is voor scholen. Als deze totale inkomsten heel erg dalen, kan het zelfs zo zijn dat scholen die momenteel al relatief weinig inkomsten vanuit de VOB hebben, zelfs na herverdeling van uit een bovenschools fonds uiteindelijk nog minder middelen overhouden. Een daling van de betalingsbereidheid kan er dus toe leiden dat de mogelijkheden van scholen verder afnemen, afhankelijk van de mate van daling in betalingsbereidheid.

De betalingsbereidheid wordt beïnvloed door verschillende factoren. In deze paragraaf onderzoeken we de verschillende factoren die invloed hebben op de betalingsbereidheid van ouders bij het inrichten van een bovenschools fonds. In dit onderzoek hebben we in totaal acht factoren geïdentificeerd die invloed hebben op de betalingsbereidheid van ouders, indien er een bovenschools fonds wordt ingericht. Onderstaand beschrijven we het effect van elk van deze factoren. Hierbij gaan we telkens in op de relatieve omvang van de betreffende factor, en (indien relevant) de manier waarop hier invloed op uitgeoefend kan worden.

In dit rapport wordt ook een indicatie gegeven van het relatieve effect van deze factor op de betalingsbereidheid. We werken hierbij met een vijfpuntsschaal, weergegeven door een aantal ingekleurde bolletjes. Vijf ingekleurde bolletjes betekent dat het effect op de betalingsbereidheid relatief (ten opzichte van de andere effecten) groot is. Als geen enkel bolletje is ingekleurd, betekent dit dat de factor geen effect heeft op de betalingsbereidheid. De onderbouwing over de totstandkoming van de score per factor, is terug te vinden in de volgende paragrafen, waarin we per factor een uitgebreide beschrijving geven.

Het effect van sommige factoren is in dit onderzoek kwantitatief in beeld gebracht, terwijl voor andere factoren een kwalitatieve analyse is gedaan. In onderstaande score per factor zijn deze resultaten zo goed als mogelijk in perspectief gezet. Ten slotte is het van belang om aan te geven dat het bij de analyse van deze factoren alléén gaat om het effect op de *verandering* van de betalingsbereidheid. In essentie gaat het dus om de mate waarin deze factoren effect hebben op de betalingsbereidheid van ouders die momenteel de VOB wél betalen.

3.1.1 Afdrachtpercentage en schaalniveau

Invloed van het afdrachtpercentage op de betalingsbereidheid: ●●●●●

Invloed van het schaalniveau op de betalingsbereidheid: ●●●○○

Er zijn verschillende niveaus waarop een bovenschools fonds ingericht kan worden. Een dergelijk fonds kan bijvoorbeeld binnen één schoolbestuur, binnen één gemeente of binnen een hele regio worden ingericht.

Uit het Sociaal en Cultureel Rapport van het SCP blijkt dat Nederlanders zich in uiteenlopende mate verbonden voelen met verschillende schaalniveaus.⁸ Ongeveer 71% voelt zich (zeer) verbonden met de eigen buurt of het eigen dorp en 73% met de eigen stad of gemeente. Voor de eigen provincie geldt dat ongeveer 58% zich hiermee (zeer) verbonden voelt. Bij het inrichten van een bovenschools fonds is de mate waarin men zich verbonden voelt met de schaal waarop dit wordt gedaan naar verwachting van invloed op de betalingsbereidheid. Vanuit de resultaten van het SCP lijkt daarmee een bovenschools fonds op het niveau van een provincie minder voor de hand te liggen.

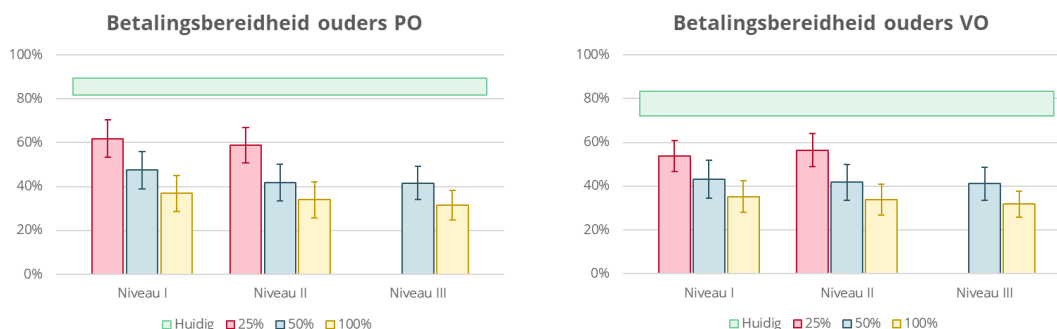
Het schaalniveau is ook van belang voor de mate waarin middelen aansluiten bij lokale behoeften en voor de verantwoording aan inwoners. Uit een onderzoek van OECD over onderwijsfinanciering⁹ blijkt dat een schoolnabije besluitvorming de mogelijkheden vergroot om middelen af te stemmen op specifieke behoeften. De centrale en regionale niveaus zijn volgens dit onderzoek van belang om ongelijkheden vanuit verschillen in lokale opbrengsten te voorkomen via herverdeling. De aanbeveling van het genoemde rapport is om beslissingen over middelen die direct het onderwijsproces raken, zo dicht mogelijk bij de school te nemen, in het kader van transparantie. Uiteraard hoeft een bovenschools fonds niet te betekenen dat beslissingen over het besteden van deze middelen ook op een ander niveau genomen worden. Desalniettemin kan een dergelijk fonds ouders wel het gevoel geven dat er op een hoger niveau wordt bepaald wat er georganiseerd kan worden, al is het maar omdat dit tot een andere hoeveelheid beschikbare middelen leidt.

Zoals beschreven in paragraaf 1.2 hebben we ouders voor drie verschillende schaalniveaus (en een aantal verschillende afdrachtpercentages) gevraagd of zij bereid zouden zijn om de VOB te betalen. In onderstaande figuur hebben we de resulterende betalingsbereidheid voor elke hypothetische situatie die we hebben uitgevraagd weergegeven voor ouders van kinderen in het PO (links) en in het VO (rechts). Hierbij hebben we ook opgenomen wat de huidige betalingsbereidheid is volgens onze uitvraag. De foutmarges die zijn weergegeven, zijn tot stand gekomen door de ouders die “weet ik niet” hebben ingevuld al dan niet mee te tellen. Ook voor de huidige betalingsbereidheid is deze methode gevolgd.

In deze figuur is terug te zien dat de betalingsbereidheid van ouders fors afneemt als er een groter percentage van de VOB aan het bovenschools fonds wordt afgedragen. Dit geldt voor zowel het PO als het VO. Deze afname (het verschil tussen de staven met andere kleuren) is op elk niveau terug te zien.

⁸ Zie “Denkend aan Nederland”, SCP, 2019, hoofdstuk 16.

⁹ Zie “The Funding of School Education”, OECD, 2017, p, 37-43, 60-63, 140-143 ([link](#)).

Figuur 1. De betalingsbereidheid van ouders in het PO (links) en VO (rechts) voor verschillende mogelijke bovenschoolse fondsen. In het groen is de huidige betalingsbereidheid opgenomen. De rode, blauwe en gele staven beschrijven fondsen met een afdrachtpercentage van respectievelijk 25%, 50% en 100%.

Conclusies voor het PO

Voor het PO ligt de huidige betalingsbereidheid rond de 86%. Bij het inrichten van een bovenschools fonds daalt deze betalingsbereidheid. Deze daling is typisch kleiner bij kleinere schaalniveaus. Als we kijken naar het kleinste schaalniveau, dan heeft een bovenschools fonds het volgende effect op de betalingsbereidheid van ouders:

- ▶ Als 25% van de VOB wordt afgedragen aan een bovenschools fonds, daalt dit naar 60%. Dit betekent dat de totale opbrengst vanuit de VOB met 29% daalt.
- ▶ Als de helft van de VOB wordt afgedragen, daalt de betalingsbereidheid nog verder naar 44%. Hierbij daalt de totale opbrengst vanuit de VOB met 49% ten opzichte van nu.
- ▶ In het geval dat de volledige VOB wordt afgedragen aan het fonds, daalt de betalingsbereidheid naar ongeveer 34% (een afname van de totale opbrengst van 60%).

Daling betalingsbereidheid PO in euro's

Om de daling van de betalingsbereidheid in perspectief te zetten, kunnen we deze vertalen van percentages naar euro's. Bij een gemiddelde VOB¹⁰ van € 49 en een gemiddelde van 226 leerlingen per school,¹¹ komen we met de huidige betalingsbereidheid uit op een opbrengst per hoofdvestiging van € 9.459. Bij een bovenschools fonds waaraan 25% van de VOB wordt afgedragen, daalt dit naar een opbrengst van ongeveer € 6.843 per school. Met een totaal aantal van 5.999 hoofdvestigingen van basisscholen in Nederland, komt dit neer op een landelijke daling van € 15,7 miljoen in de opbrengsten vanuit de VOB.

Vanuit deze analyse concluderen we dat het percentage van de VOB dat wordt afgedragen aan het bovenschools fonds een zeer groot effect heeft op de betalingsbereidheid. Zelfs bij een fonds waar scholen drie kwart van de VOB zelf houden (zoals in de huidige situatie) en slechts een kwart afdragen aan het fonds, daalt de totale opbrengst vanuit de VOB al met bijna een derde.

Conclusies voor het VO

Voor het VO ligt de huidige betalingsbereidheid rond de 78%. Bij het inrichten van een bovenschools fonds daalt deze betalingsbereidheid. Deze daling is typisch kleiner bij kleinere schaalniveaus. Als we kijken naar het kleinste schaalniveau, dan heeft een bovenschools fonds het volgende effect op de betalingsbereidheid van ouders:

¹⁰ Zie de Schoolkostenmonitor 2022-2023 ([link](#)).

¹¹ Bron aantal leerlingen: CBS Statline ([link](#)) en bron aantal hoofdvestigingen: DUO ([link](#)).

- ▶ Bij een afdrachtpercentage van 25% daalt de betalingsbereidheid naar ongeveer 55%. Dit betekent dat de totale opbrengst vanuit de VOB met 29% daalt.
- ▶ Als de helft van de VOB wordt afgedragen, daalt de betalingsbereidheid naar 42%. Hierbij daalt de totale opbrengst vanuit de VOB met 46% ten opzichte van nu.
- ▶ In het geval dat de volledige VOB wordt afgedragen aan het fonds, daalt de betalingsbereidheid naar 34% (een afname van de totale opbrengst van 57%).

Daling betalingsbereidheid VO in euro's

Om de daling van de betalingsbereidheid in perspectief te zetten, kunnen we deze vertalen van percentages naar euro's. Bij een gemiddelde VOB¹² van € 200 en een gemiddelde van 1.448 leerlingen per hoofdvestiging,¹³ komen we met de huidige betalingsbereidheid uit op een opbrengst per hoofdvestiging van ongeveer € 224.136. Bij een bovenschools fonds waaraan 25% van de VOB wordt afgedragen, daalt dit naar een opbrengst van ongeveer € 155.415 per school. Met een totaal aantal van 642 hoofdvestigingen van middelbare scholen in Nederland, komt dit neer op een landelijke daling van € 44,1 miljoen in de opbrengsten vanuit de VOB.

Voor het VO geldt dezelfde conclusie als voor het PO. Het effect van het afdrachtpercentage op de betalingsbereidheid is zeer groot, terwijl het effect van het schaalniveau dat wordt gekozen veel kleiner is.

Manieren om invloed op het afdrachtpercentage en het schaalniveau uit te oefenen

Het afdrachtpercentage en het schaalniveau worden gekozen bij het inrichten van het bovenschools fonds. Tijdens het opzetten van dit fonds is het dus van belang om hier een passende keuze in te maken. Het afdrachtpercentage heeft een zeer groot effect op de betalingsbereidheid. Een lager percentage betekent een hogere betalingsbereidheid, maar tegelijkertijd ook een fonds dat het effect van herverdeling in mindere mate bereikt.

3.1.2 Grootte woonplaats

Invloed van de grootte van de woonplaats op de betalingsbereidheid: ●●●○○

Aan de respondenten van de enquête is gevraagd of zij in een dorp, een kleine stad of een (middel)grote stad wonen. De betalingsbereidheid bij een bovenschools fonds zou kunnen verschillen afhankelijk van de grootte van de woonplaats van ouders. Een hypothese hiervoor kan de mate zijn waarin men bekend is met andere scholen en de leerlingen die daarheen gaan. In grotere steden zijn vaak meerdere scholen (zowel voor het PO als het VO), terwijl er in dorpen soms één of geen enkele basisschool is. Dit kan betekenen dat de andere scholen in een bovenschools fonds voor inwoners van een dorp 'verder weg' voelen. De hypothese zou dan zijn dat dit ertoe leidt dat inwoners in een dorp in mindere mate bereid zijn om bij te dragen aan een fonds.

Toelichting op statistische analyses

Het verband tussen de verschillende factoren (zoals de grootte van de woonplaats) en het besluit om de VOB al dan niet te blijven betalen indien er een bovenschools fonds wordt ingericht, hebben we statistisch onderzocht. Hiervoor hebben we telkens twee analyses uitgevoerd.

¹² Zie de Schoolkostenmonitor 2022-2023 ([link](#)).

¹³ Bron aantal leerlingen: CBS Statline ([link](#)) en bron aantal hoofdvestigingen: DUO ([link](#)).

Ten eerste is de *Cramér's V* bepaald. Dit is een getal tussen de 0 en 1 dat de sterkte van een verband weergeeft. Bij een waarde van $V = 0$ is er geen enkel verband. Een waarde van $V = 0,1$ geeft een klein verband aan, een waarde van $V = 0,3$ een gemiddeld verband en bij een waarde van $V = 0,5$ of hoger spreken we over een groot verband.

Als tweede hebben we de *odds ratio* bepaald. Hiervoor is de onderzochte factor eerst uitgedrukt in slechts twee mogelijkheden. In het geval van de grootte van de woonplaats is hierbij bijvoorbeeld gekozen voor "een dorp" en "een kleine of (middel)grote stad". De *odds ratio* is een getal dat aangeeft hoeveel groter de kans is dat mensen uit "een dorp" de VOB blijven betalen, vergeleken met mensen uit "een kleine of (middel)grote stad". Een *odds ratio* van 2 betekent dus dat mensen uit "een dorp", twee keer zo vaak de VOB zullen blijven betalen als mensen uit "een kleine of (middel)grote stad". De *odds ratio* wordt telkens uitgedrukt in een bandbreedte, bijvoorbeeld 1,5 tot 2,5. Deze bandbreedte weerspiegelt de onzekerheid in de relatie tussen de factor (bijvoorbeeld de grootte van de woonplaats) en de bereidheid om de VOB te blijven betalen. De bandbreedte is zo gekozen dat er 95% kans is dat de werkelijkheid zich binnen deze bandbreedte zal bevinden. Een *odds ratio* van precies 1 betekent dat er totaal geen verband is tussen de onderzochte factor en de betalingsbereidheid. Als de bandbreedte van de *odds ratio* dus van een getal onder de 1 tot een getal boven de 1 loopt, is niet met zekerheid te zeggen of de factor een positief effect, een negatief effect, of géén effect heeft.

Via de *odds ratio* wordt dus een vergelijking gemaakt tussen exact twee opties. In de beoordeling van de omvang van de factoren is de *odds ratio* (waar beschikbaar) als belangrijkste indicator gebruikt. Factoren met een grotere *odds ratio* krijgen dus typisch een hogere score in dit rapport.

Conclusies voor het PO

Voor het PO is er een klein verband ($V = 0,17$) tussen de grootte van de woonplaats bij ouders die de VOB nu wél betalen, en het al dan niet blijven betalen hiervan bij een bovenschools fonds. Hiervoor geldt het volgende:

*De kans dat ouders die de VOB nu betalen dit ook blijven doen bij een bovenschools fonds is **2,7 keer zo groot (bandbreedte 1,6 tot 4,7)** voor ouders die in een kleine of (middel)grote stad wonen als voor ouders die in een dorp wonen.*

Het effect van de grootte van de woonplaats lijkt relatief klein als wordt gekeken naar een uitsplitsing tussen dorpen, kleine steden en (middel)grote steden. Als er echter alléén wordt gekeken naar een uitsplitsing tussen dorpen en steden, dan is er een statistisch significant effect zichtbaar. In de *odds ratio* is duidelijk terug te zien dat ouders in steden in grotere mate bereid zijn om de VOB te blijven betalen bij een bovenschools fonds, dan ouders in dorpen.

Conclusies voor het VO

Voor het VO is er een klein verband ($V = 0,11$) tussen de grootte van de woonplaats bij ouders die de VOB nu wél betalen, en het al dan niet blijven betalen hiervan bij een bovenschools fonds. Hiervoor geldt het volgende:

*De kans dat ouders die de VOB nu betalen dit ook blijven doen bij een bovenschools fonds is **0,5 keer zo groot (bandbreedte 0,3 tot 0,9)** voor ouders die in een kleine of (middel)grote stad wonen, als voor ouders die in een dorp wonen.*

Net als bij het PO geldt ook hier dat het effect van de woonplaats klein lijkt als wordt gekeken naar een uitsplitsing tussen dorpen, kleine steden en (middel)grote steden, maar dat er wel een statistisch significant effect is (te zien in de *odds ratio*) als een splitsing tussen dorpen en steden wordt gemaakt. Het is opvallend te noemen dat het verband hier precies tegengesteld is aan het verband in het PO. In dit geval zijn juist ouders in dorpen in grotere mate bereid om de VOB te blijven betalen bij een bovenschools fonds dan ouders in steden. Een mogelijke verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat een middelbare school voor ouders in een dorp toch al relatief 'ver weg' kan voelen, omdat zelfs de school van de eigen kinderen vaak niet in het eigen dorp ligt. Deze mogelijke verklaring is echter niet vanuit de respons op de enquête te toetsen.

Manieren om invloed op de grootte van de woonplaats uit te oefenen

Uiteraard is het niet mogelijk om de grootte van de woonplaats van ouders te beïnvloeden. Echter raden we het wel aan deze factor mee te nemen in de overweging om al dan niet een bovenschools fonds in te richten.

3.1.3 Geografische locatie

Invloed van de geografische locatie op de betalingsbereidheid: ●●●○○

Aan de respondenten is ook gevraagd in welk deel van Nederland zij wonen. Hierbij zijn de volgende gebieden onderscheiden:

- ▶ Eén van de vier grote steden (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, of Utrecht).
- ▶ In de provincies Noord-Holland, Utrecht, of Zuid-Holland, maar niet in één van de vier grote steden.
- ▶ In de provincies Gelderland, Limburg, Noord-Brabant, of Overijssel
- ▶ In de provincies Drenthe, Flevoland, Friesland, Groningen, of Zeeland

De eerste drie opties samen hebben we gecategoriseerd als 'grote provincies' (in termen van het aantal inwoners), terwijl de laatste optie de 'kleine provincies' betreft. De reden voor dit onderscheid tussen de verschillende delen van Nederland is tweeledig. Enerzijds bestaat de verwachting dat er in verschillende delen van Nederland verschillend wordt aangekeken tegen solidariteitsvraagstukken. Anderzijds was het doel van deze indeling om te toetsen of regionale identiteit een rol speelt. Omdat er geen afzonderlijk onderzoek is gedaan naar de mate van provinciale / regionale identiteit, is de indeling van provincies (zoals benoemd) alléén gebaseerd op het aantal inwoners.

Conclusies voor het PO

Voor het PO is er een klein verband ($V = 0,15$) tussen de geografische locatie van ouders die de VOB nu wél betalen, en het al dan niet blijven betalen hiervan bij een bovenschools fonds. Hiervoor geldt het volgende:

*De kans dat ouders die de VOB nu betalen dit ook blijven doen bij een bovenschools fonds is **2,4 keer zo groot (bandbreedte 1,2 tot 4,9)** voor ouders die in één van de 'grote provincies' wonen als voor ouders die in één van de 'kleine provincies' wonen.*

Net als voor de grootte van de woonplaats is ook hier alleen een statistisch significant verband zichtbaar als wordt gekeken naar 'grote provincies' ten opzichte van 'kleine provincies'. In dat geval is duidelijk te zien dat ouders in 'grote provincies' in grotere mate geneigd zijn om de VOB te blijven betalen dan ouders in 'kleine provincies'. Vanuit ons onderzoek is het niet mogelijk om de reden achter dit verschil in kaart te brengen. Het is mogelijk dat regionale identiteit van belang is, en dat dit samenhangt met de omvang van provincies, maar dit hoeft niet het geval te zijn. Een andere optie is dat de grootte van de woonplaats de belangrijke factor is, en dat het aandeel inwoners dat in grotere

steden woont groter is in grotere provincies. Zoals benoemd is uit de respons op de enquête niet te achterhalen of een van deze mogelijkheden de werkelijke reden is voor het gevonden verschil.

Conclusies voor het VO

Voor het VO is er nauwelijks een verband ($V = 0,11$) tussen de geografische locatie van ouders die de VOB nu wél betalen, en het al dan niet blijven betalen hiervan bij een bovenschools fonds. Hiervoor geldt het volgende:

*De kans dat ouders die de VOB nu betalen dit ook blijven doen bij een bovenschools fonds is **0,8 keer zo groot (bandbreedte 0,3 tot 1,7)** voor ouders die in één van de 'grote provincies' wonen als voor ouders die in één van de 'kleine provincies' wonen.*

Net als bij de grootte van de woonplaats is ook hier sprake van een omgekeerd verband in het VO ten opzichte van het PO. Hierbij is het wel van belang om te vermelden dat de bandbreedte van de *odds ratio* geen zekerheid geeft over de richting van het verband. Toch lijkt het zo te zijn dat hier juist ouders in 'kleine provincies' eerder geneigd zijn om de VOB te blijven betalen bij een bovenschools fonds. Hoewel de reden hierachter niet duidelijk is, zou dit hetzelfde kunnen zijn als voor de grootte van de woonplaats. Immers komen relatief kleinere woonplaatsen vaker voor in de 'kleine provincies'.

Manieren om invloed op de geografische locatie uit te oefenen

Voor deze factor geldt hetzelfde als voor de grootte van de woonplaats. Er kan geen invloed op uitgeoefend worden, maar het kan wel meegenomen worden in de overweging om al dan niet een bovenschools fonds in te richten.

3.1.4 Warm glow effect

Invloed van het warm glow effect op de betalingsbereidheid: ●○○○○¹⁴

Er zijn veel voorbeelden te vinden van situaties waarin mensen bereid zijn om bij te dragen aan een collectief belang, zonder hier (direct) zelf voordelen uit te ervaren. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan goede doelen. De bereidheid om bij te dragen aan een collectief belang kan op twee manieren worden geduid: via solidariteit en via het *warm glow effect*. Solidariteit betekent dat men als groep bereid is om lasten en risico's te delen.¹⁵ Uit onderzoek blijkt dat mensen vooral geneigd zijn om solidair te zijn met degenen die zij als 'onderdeel van hun eigen groep' beschouwen. Voor een bovenschools fonds betekent dit dat ouders eerder geneigd zijn om de VOB te betalen wanneer zij de kinderen op de andere deelnemende scholen zien als 'deel van hun gemeenschap'.

Het *warm glow effect* verwijst naar de positieve emotie die iemand ervaart bij het geven van iets aan iemand anders, los van het daadwerkelijke effect voor de ontvanger. Een Nederlands veldexperiment¹⁶ liet zien dat bijdragen niet alleen puur uit altruïsme voortkomen, maar ook uit empathie en *warm glow*: de voldoening die het geeft om goed te doen voor anderen. Een recente studie¹⁷ toont aan dat dit *warm glow effect* sterker wordt wanneer de identiteit van de ontvanger overeenkomt met die van de gever. Net als bij solidariteit ervaart de gever een grotere voldoening wanneer de gift ten goede komt aan de groep waarmee de gever zichzelf identificeert.

¹⁴ Deze 'score' weerspiegelt het *extra* effect dat *warm glow* zou hebben bij een bovenschools fonds ten opzichte van de huidige situatie waarin de VOB per school wordt verevend.

¹⁵ Zie "Solidariteit over landsgrenzen heen tijdens de coronapandemie", SCP, 2023 ([link](#)).

¹⁶ Zie "Altruism, warm glow, and charitable giving: three experiments", VU Amsterdam, 2015 ([link](#)).

¹⁷ Zie "Gifting a warm-glow effect: how identity influences charitable giving", Ranga et al., Marketing Intelligence & Planning, 2025, 43 (5) 996-1012 ([link](#)).

Conclusies voor het PO

Voor het *warm glow effect* in het kader van de VOB, is het van belang dat ouders zich verbonden voelen met de andere kinderen waaraan hun bijdrage ten goede komt. Dit betekent dat een kleiner schaalniveau in principe tot een groter *warm glow effect* kan leiden. Voor het PO is het schaalniveau automatisch kleiner. In veel gevallen zullen ouders een aantal basisscholen in de buurt kennen, al is het maar omdat zij hier met hun eigen kind zijn gaan kijken tijdens de keuze voor een school.

Vanuit de reacties op de open vragen in de uitvraag lijkt het *warm glow effect* wel te bestaan. Dat is in lijn met ervaringen dat de vrijwillige ouderbijdrage op veel scholen door de meeste ouder betaald wordt. Echter, op het niveau van een bovenschools fonds wordt dit effect nauwelijks groter, omdat de besteding daarvoor 'te ver weg' voelt. Als het gaat over een bovenschools fonds, geven veel ouders aan graag te willen betalen voor andere kinderen op de eigen school, maar niet voor kinderen op andere scholen. Andere effecten zoals afdrachtspercentage en schaalniveau doen de opbrengst dan dalen.

Conclusies voor het VO

Er zijn minder middelbare scholen dan basisscholen. Dit betekent ook dat er grotere afstanden bestaan tussen middelbare scholen en dus dat ouders van kinderen in het VO minder verbinding zullen voelen met andere, omliggende scholen, dan ouders in het PO. Zeker in landelijke gebieden kan een volgende middelbare school relatief ver weg liggen. De verwachting is dan ook dat het *warm glow effect* in het VO een stuk kleiner zal zijn dan in het PO.

Ook vanuit de enquête lijkt dit het geval te zijn. Net als in het PO, geven ook ouders van kinderen in het VO vaak aan niet bereid te zijn om te betalen voor kinderen op andere scholen, maar wel voor kinderen op de eigen school. In de beantwoording komt hierbij vaak terug dat men de eigen school als onderdeel van de 'eigen sociale groep' ziet, terwijl dit voor andere scholen niet het geval is. Ook voor het VO geldt dus dat het *warm glow effect* bij een bovenschools fonds nauwelijks een extra rol speelt.

Manieren om invloed op het *warm glow effect* uit te oefenen

Als er sprake is van een groter *warm glow effect* heeft dit een positief effect op de betalingsbereidheid. Dit effect is groter wanneer men zich in grotere mate kan identificeren met de kinderen waarvoor wordt betaald. In de huidige vorm van de VOB zijn dit de kinderen op de eigen school, waar ouders geregeld mee in aanraking komen. Bij een bovenschools fonds gaat dit over kinderen op andere scholen, waar ouders zich minder mee verbonden voelen.

Als dit gevoel van verbinding versterkt kan worden, zal ook het *warm glow effect* vergroten. Hier kan dus enige invloed op uitgeoefende worden door scholen. Een eerste manier is om een klein schaalniveau te kiezen, zodat de fysieke afstand tot ander scholen niet te groot is. Daarnaast kan er gedacht worden aan activiteiten waarbij ouders ook met de kinderen van de andere scholen in aanraking komen, zodat ook de emotionele afstand kleiner wordt.

3.1.5 Eigen inkomen

Invloed van het eigen inkomen op de betalingsbereidheid: ●○○○○

Aan de respondenten is gevraagd of zij wilden aangeven in welke categorie hun eigen inkomen valt. Hierbij hebben we de volgende categorieën gehanteerd.

- ▶ Minder dan half modaal
- ▶ Tussen half modaal en modaal
- ▶ Tussen modaal en twee keer modaal
- ▶ Tussen twee keer modaal en drie keer modaal
- ▶ Meer dan drie keer modaal

Daarnaast was het ook mogelijk voor respondenten om aan te geven dat zij deze vraag liever niet beantwoordden.

In de Schoolkostenmonitors¹⁸ is gekeken naar de betalingsbereidheid van ouders voor scholen met en zonder achterstandsscores. Op scholen met achterstandsscores lag het percentage ouders dat de VOB niet betaalde fors hoger dan op scholen zonder achterstandsscores. Hoewel achterstandsscores van scholen niet altijd direct verbonden zijn met het inkomen van ouders, is er wel een verband tussen de twee. Voor de huidige VOB zijn er dus aanwijzingen dat het inkomen van ouders van invloed is op de betalingsbereidheid. Het is mogelijk dat de hoogte van het inkomen ook van invloed is op de keuze om de VOB al dan niet te blijven betalen als er een bovenschools fonds wordt ingericht.

Om deze factor te onderzoeken, hebben we alléén naar de respondenten gekeken die momenteel wél de VOB betalen. Vervolgens is gekeken welk deel van deze ouders bij een bovenschools fonds de VOB wel of niet zou betalen. Hiervoor hebben we naar de kleinste vorm van een bovenschools fonds gekeken: een fonds op het laagste schaalniveau, met een afdrachtpercentage van 25%. Met andere woorden: de versie van een bovenschools fonds met de hoogste betalingsbereidheid.

Conclusies voor het PO

Voor het PO is er een relatief klein verband ($V = 0,15$) tussen het inkomen van ouders die de VOB nu wél betalen, en het al dan niet blijven betalen hiervan bij een bovenschools fonds. Als ouders worden ingedeeld op basis van inkomen in “minder dan modaal” en “meer dan modaal” dan blijkt het volgende:

*De kans dat ouders die de VOB nu betalen dit ook blijven doen bij een bovenschools fonds is **1,4 keer zo groot (bandbreedte 0,6 tot 2,9)** voor ouders met een minder dan modaal inkomen als voor ouders met een meer dan modaal inkomen.*

Vanwege de grote onzekerheidsmarge hierin is er geen definitieve conclusie te trekken. Toch is het opvallend te noemen dat ouders met een minder dan modaal inkomen vaker bereid lijken te zijn om de VOB te blijven betalen als er een bovenschools fonds wordt ingericht.

Conclusies voor het VO

Voor het VO is er ook een relatief klein verband ($V = 0,16$) tussen het inkomen van ouders die de VOB nu wél betalen, en het al dan niet blijven betalen hiervan bij een bovenschools fonds. Als ouders worden ingedeeld op basis van inkomen in “minder dan modaal” en “meer dan modaal” dan blijkt het volgende:

¹⁸ Zie de Schoolkostenmonitor 2022-2023 ([link](#)).

*De kans dat ouders die de VOB nu betalen dit ook blijven doen bij een bovenschools fonds is **0,8 keer zo groot (bandbreedte 0,4 tot 1,5)** voor ouders met een minder dan modaal inkomen als voor ouders met een meer dan modaal inkomen.*

Vanwege de grote onzekerheidsmarge hierin is er ook hier geen definitieve conclusie te trekken. In tegenstelling tot in het PO, lijkt het in het VO zo te zijn dat juist ouders met een meer dan modaal inkomen vaker bereid zijn om de VOB te blijven betalen bij een bovenschools fonds.

Manieren om invloed op het eigen inkomen uit te oefenen

Het inkomen van ouders is niet te beïnvloeden door scholen of schoolbesturen.

3.1.6 Huidige hoogte VOB

Invloed van de huidige hoogte van de VOB op de betalingsbereidheid: ●○○○○

Een andere factor die we hebben onderzocht, is de hoogte van de huidige VOB. Het gaat hier specifiek over de hoogte van de VOB die nu aan ouders wordt gevraagd. In eerste instantie zou men kunnen denken aan het onderzoeken van het effect dat een verlaging (of verhoging) kan hebben als dit gelijktijdig wordt gedaan met het instellen van een bovenschools fonds. Dit is echter een lastige vergelijking, omdat er in dit geval geen sprake is van een klassieke prijselasticiteit.

In deze situatie betekent een hogere VOB namelijk ook dat scholen meer (of 'waardevollere') activiteiten kunnen organiseren. Met andere woorden, bij een hogere 'prijs' hoort in dit geval ook een ander 'product'. Dit maakt een klassiek onderzoek naar prijselasticiteit ingewikkeld. In dit onderzoek hebben we er dan ook voor gekozen om ons alléén te richten op de huidige hoogte van de VOB en er vanuit te gaan dat deze niet verandert indien er een bovenschools fonds opgericht zou worden.

Uit de Schoolkostenmonitor blijkt dat de hoogte van de VOB sterk varieert per onderwijssector en schooltype.¹⁹ De bedragen die genoemd worden door scholen verschillen ook iets van de bedragen die ouders noemen. Dit kan te maken hebben met het feit dat sommige scholen één keer per jaar om een VOB vragen, terwijl andere scholen gedurende het jaar meerdere keren om (kleinere) bijdragen vragen voor specifieke activiteiten. De meeste scholen in het PO vragen een bedrag tussen de € 20 en € 75, maar er zijn ook scholen die meer dan € 100 per leerling vragen. In het VO is er een nog grotere spreiding. Er zijn scholen die een VOB van € 100 hanteren, maar ook scholen die meer dan € 400 vragen. Vooral gynmasia en profielscholen (zoals technasia en tweetalig onderwijs) hanteren vaak een hoog bedrag voor de VOB.

In de hypothetische situaties van bovenschoolse fondsen die we in de uitvraag aan ouders hebben voorgelegd, zijn we (zoals eerder benoemd) telkens uitgegaan van een VOB die qua hoogte gelijk is aan wat zij afgelopen jaar zijn gevraagd bij te dragen. Net als voor het inkomen van ouders, hebben we ook hier alléén gekeken naar ouders die momenteel de VOB wél betalen.

Conclusies voor het PO

Voor het PO is er een relatief klein verband ($V = 0,13$) tussen de hoogte van de VOB bij ouders die de VOB nu wél betalen, en het al dan niet blijven betalen hiervan bij een bovenschools fonds. Hiervoor geldt het volgende:

¹⁹ Zie de Schoolkostenmonitor 2022-2023 ([link](#)).

*De kans dat ouders die de VOB nu betalen dit ook blijven doen bij een bovenschools fonds is **1,1 keer zo groot (bandbreedte 0,5 tot 2,3)** voor ouders waaraan een VOB meer dan € 75 wordt gevraagd als voor ouders waaraan een VOB van maximaal € 75 wordt gevraagd.*

Deze *odds ratio* is zeer klein, en kent een grote bandbreedte. Er is dus geen definitieve conclusie te trekken over het effect van de hoogte van de VOB op de betalingsbereidheid. In ieder geval lijkt het een klein effect te zijn.

Conclusies voor het VO

Voor het VO is er een klein verband ($V = 0,21$) tussen de hoogte van de VOB bij ouders die de VOB nu wél betalen, en het al dan niet blijven betalen hiervan bij een bovenschools fonds. Hoewel dit verband groter is dan in het PO, blijft het nog steeds relatief klein. Hiervoor geldt het volgende:

*De kans dat ouders die de VOB nu betalen dit ook blijven doen bij een bovenschools fonds is **1,5 keer zo groot (bandbreedte 0,8 tot 2,9)** voor ouders waaraan een VOB meer dan € 150 wordt gevraagd als voor ouders waaraan een VOB van maximaal € 150 wordt gevraagd.*

Hoewel deze *odds ratio* een grote bandbreedte kent, is het statistisch vrij waarschijnlijk dat deze boven de één ligt. Hieruit kunnen we dus voorzichtig concluderen dat ouders waaraan een VOB van boven de € 150 wordt gevraagd, vaker bereid zullen zijn om deze te blijven betalen als er een bovenschools fonds wordt ingericht. Het lijkt wellicht contra-intuïtief dat ouder waaraan relatief hoge bijdrage wordt gevraagd, eerder bereid zijn dit te blijven betalen. Hier staat echter tegenover dat (de kinderen van) deze ouders waarschijnlijk ook meer 'waarde' krijgen voor de betaalde VOB. Hierdoor is het toch verklaarbaar dat zij in grotere mate bereid zijn om de VOB te blijven betalen.

Manieren om invloed op de hoogte van de VOB uit te oefenen

De hoogte van de VOB kan door scholen zelf gesteld worden. Het effect hiervan op de betalingsbereidheid bij het inrichten van een bovenschools fonds lijkt relatief klein. Toch kan de hoogte van de VOB wel enige invloed hebben. Hoewel dit niet is onderzocht, is het mogelijk dat de bereidheid van ouders om bij te dragen aan een bovenschools fonds toeneemt als de VOB die wordt gevraagd gelijktijdig wordt verlaagd.

3.1.7 Free-rider effect

Invloed van het *free-rider effect* op de betalingsbereidheid: ●●○○○

Als ouders verwachten dat een groot deel van de andere ouders géén VOB betalen, kan dit ertoe leiden dat zij zelf ook minder bereid zijn om de VOB te betalen. Dit effect wordt het *free-rider effect*, of het *dilemma van collectieve actie* genoemd. In algemene zin blijkt uit onderzoeken dat het *free-rider effect* vaker optreedt wanneer de eigen bijdrage aan een collectief doel niet (goed) zichtbaar is, of niet direct verbonden lijkt aan het individuele voordeel.²⁰ Bij het inrichten van een bovenschools fonds zal de eigen bijdrage minder goed zichtbaar zijn, en minder verbonden lijken met het voordeel voor het eigen kind. Het *free-rider effect* zou dus een effect kunnen hebben op de betalingsbereidheid als er een bovenschools fonds wordt ingericht.

In de uitvraag hebben we ouders gevraagd welk deel van de andere ouders volgens hen de VOB betaalt. De opties hierin waren als volgt: (bijna) niemand, een kwart, de helft, driekwart, of (bijna)

²⁰ Zie bijvoorbeeld "Are people conditionally cooperative? Evidence from a public goods experiment", Fischbacher, Gächter en Fehr, *Economics Letters*, Juni 2021, volume 71, issue 3, pagina 397-404 ([link](#)).

iedereen. Het is van belang om hierbij aan te geven dat het niet gaat om het werkelijke aandeel ouders dat de VOB betaalt, maar om het gevoel dat ouders hebben over de betalingsbereidheid van andere ouders.

Conclusies voor het PO

Voor het PO is er een relatief klein verband ($V = 0,16$) tussen het verwachte free-rider effect bij ouders die de VOB nu wél betalen, en het al dan niet blijven betalen hiervan bij een bovenschools fonds. Hiervoor geldt het volgende:

*De kans dat ouders die de VOB nu betalen dit ook blijven doen bij een bovenschools fonds is **1,1 keer zo groot (bandbreedte 0,5 tot 2,4)** voor ouders die verwachten dat maximaal de helft van de andere ouders bijdraagt als voor ouders die verwachten dat driekwart of meer van de andere ouders bijdragen.*

Het statistische verband en de *odds ratio* zijn beide klein. Hoewel deze uitkomst contra-intuïtief lijkt, is het van belang om te benadrukken dat de *odds ratio* een grote bandbreedte kent en zowel groter als kleiner dan één zou kunnen zijn. Het is dus statistisch gezien niet mogelijk om met zekerheid te zeggen dat ouders die verwachten dat relatief weinig andere ouders bijdragen, zelf meer geneigd zijn om bij te dragen. Daarmee lijkt het free-rider effect vrijwel geen invloed te hebben op de betalingsbereidheid van ouders in het PO indien er een bovenschools fonds wordt ingericht.

In de open vragen uit de enquête geven veel ouders aan niet te willen betalen voor andere scholen waar veel ouders (in hun beleving) de VOB wel kunnen betalen, maar dit toch niet doen. Uit de beantwoording blijkt dat veel ouders het gevoel hebben dat ouders op andere scholen de VOB minder vaak betalen. Dat dit argument vaak wordt gebruikt, geeft aan dat het *free-rider effect* een rol speelt in de afweging van ouders, ook al komt dit minder sterk naar voren uit de statistische analyse.

Conclusies voor het VO

Voor het VO is er een klein verband ($V = 0,12$) tussen het verwachte free-rider effect bij ouders die de VOB nu wél betalen, en het al dan niet blijven betalen hiervan bij een bovenschools fonds. Hiervoor geldt het volgende:

*De kans dat ouders die de VOB nu betalen dit ook blijven doen bij een bovenschools fonds is **0,9 keer zo groot (bandbreedte 0,4 tot 2,0)** voor ouders die verwachten dat maximaal de helft van de andere ouders bijdraagt, als voor ouders die verwachten dat driekwart of meer van de andere ouders bijdragen.*

Hiervoor is dezelfde conclusie te trekken als voor het PO, namelijk dat het *free-rider effect* vrijwel geen invloed heeft op de betalingsbereidheid van ouders bij het instellen van een bovenschools fonds. Het is van belang om te benadrukken dat het alléén gaat om de ouders die momenteel de VOB betalen. Voor ouders die momenteel de VOB niet betalen, zou het *free-rider effect* wel degelijk een reden kunnen zijn om niet te betalen, maar dat is in dit onderzoek niet onderzocht.

Uit de antwoorden op de enquête blijkt dat ook ouders van kinderen in het VO denken dat er op andere scholen minder VOB wordt betaald. Net als in het PO geldt ook hier dat het *free-rider effect* een rol speelt in de afweging van ouders, ondanks dat dit statistisch minder sterk naar voren komt.

Manieren om invloed op het free-rider effect uit te oefenen

Het *free-rider effect* gaat vooral om de gepercipieerde mate waarin andere ouders niet betalen, en niet over de werkelijke mate waarin dit het geval is. De respons op de enquête lijkt te suggereren dat de beleving van ouders over de mate waarin ouders op andere scholen de VOB betalen, niet altijd overeenkomt met de werkelijkheid. Als scholen en schoolbesturen zich hier specifiek op richten in de communicatie richting ouders, is het mogelijk om invloed uit te oefenen op het *free-rider effect*.

3.1.8 Samenvatting van de effecten op de betalingsbereidheid

In onderstaande tabel hebben we de effecten van de factoren samengevat. De scores gelden voor zowel PO als VO.

Factor	Score	Korte omschrijving
Afdrachtpercentage	●●●●●	De VOB die een school ophaalt kan deels of volledig aan een bovenschools fonds worden afgedragen. De mate waarin dit gebeurt noemen we het <i>afdrachtpercentage</i> . Een afdracht van 100% betekent dus dat de volledige VOB in het fonds terecht komt.
Schaalniveau	●●●○○	Als het bovenschools fonds op een grotere schaal (met meer deelnemende scholen) wordt georganiseerd, wordt het 'anoniemer' en dit kan effect hebben op de betalingsbereidheid van ouders.
Grootte woonplaats	●●●○○	De omvang van de woonplaats (een dorp, kleine stad, of (middel)grote stad) hangt samen met de bereidheid van ouders om de VOB te betalen als hier een bovenschools fonds voor wordt ingericht.
Geografische locatie	●●●○○	De (grootte van de) provincie waarin men woont hangt samen met de betalingsbereidheid indien er een bovenschools fonds wordt opgericht.
Warm glow effect	●○○○○ ²¹	Los van voordelen voor hun eigen kind, kunnen ouders vanuit solidariteit bereid zijn om bij te dragen aan activiteiten voor andere kinderen.
Eigen inkomen	●○○○○	Als de financiële draagkracht van ouders (vanuit het eigen inkomen) kleiner is, kan dit betekenen dat de bereidheid (of mogelijkheid) om de VOB te betalen lager ligt.
Huidige hoogte VOB	●○○○○	Als er een grotere bijdrage aan ouders wordt gevraagd, is de verwachting dat de betalingsbereidheid zal dalen.
Free-rider effect	●●○○○	Dit effect beschrijft de mate waarin ouders verwachten dat andere ouders de VOB níet betalen. Als dit hoog ligt, kan dat betekenen dat de betalingsbereidheid lager ligt.

Tabel 1. Het relatieve effect van de belangrijkste factoren op (verandering van) de betalingsbereidheid van ouders als er een bovenschools fonds zou worden opgericht.

²¹ Zoals beschreven in paragraaf 3.1.4 geldt hier dat het *warm glow effect* nauwelijks *extra effect* heeft bovenop het *warm glow* gevoel dat mensen nu al ervaren als ze de VOB in de huidige vorm betalen. Het wordt nauwelijks groter naar mate ouders betalen voor kinderen die 'verder weg' staan.

3.2 Participatiebereidheid van scholen

De bereidheid van scholen om een bovenschools fonds op te zetten, of hieraan mee te werken, wordt beïnvloed door verschillende factoren. Deze factoren variëren van de achterstandsscore tot de denominatie van scholen. In dit onderzoek hebben we in totaal vier belangrijke factoren geïdentificeerd die invloed hebben op de bereidheid van scholen om te participeren aan een bovenschools fonds, indien er een dergelijk fonds wordt ingericht.

In deze paragraaf gaan we in op de belangrijkste factoren zoals voortgekomen uit onze enquêteresultaten en bestaande literatuur. We beschrijven per factor het effect, hoe zwaar dit weegt en mogelijke verklaringen. Hierbij geven we ook een indicatie van het relatieve belang van deze factor op de participatiebereidheid. We werken hierbij met een vijfpuntsschaal, weergegeven door een aantal ingekleurde bolletjes. Vijf ingekleurde bolletjes betekent dat het relatieve effect op de participatiebereidheid (ten opzichte van de andere factoren) zeer groot is. Als geen enkel bolletje is ingekleurd, betekent dit dat de factor geen effect²² heeft op de participatiebereidheid. Het effect van sommige factoren is in dit onderzoek kwantitatief in beeld gebracht, terwijl voor andere factoren een kwalitatieve analyse is gedaan.

Het is van belang om aan te geven dat het bij de analyse van deze factoren enkel gaat om het effect op de participatiebereidheid van scholen aan een fonds.

3.2.1 De achterstandsscore van scholen

Samenhang van de achterstandsscore met de participatiebereidheid: ●●●●●

Scholen met een relatief hoge achterstandsscore rapporteren vaker dat een groter deel van de ouders de bijdrage geheel of gedeeltelijk niet betaalt, terwijl scholen met een lage achterstandsscore vaak een hogere betalingsgraad genieten. De meest recente Schoolkostenmonitor ondersteunt deze bevindingen, en stelt dat de VOB op scholen met een hoger schoolgewicht ongeveer 20% tot 30% minder betaald wordt dan bij hun tegenhangers.²³ Dit maakt dat dat deze scholen verschillende afwegingen maken bij het nadenken over een bovenschools fonds als middel voor herverdeling.

Op basis van de resultaten van onze enquête blijkt dat de achterstandsscore van een school een sterke samenhang vertoont met de bereidheid van scholen om mee te werken aan een bovenschools fonds.

Uit onze enquêteresultaten blijkt dat 71% van de schoolbesturen waarvan de scholen gemiddeld een achterstandsscore boven de 300 (relatief veel onderwijsachterstand) hebben, aangeeft dat alle scholen, of in elk geval een grote meerderheid, zich zou willen aansluiten bij een bovenschools fonds op bestuursniveau. Bij schoolbesturen met scholen met een achterstandsscore onder de 50 (relatief weinig onderwijsachterstand) ligt deze bereidheid echter beduidend lager, namelijk op 18%. Dit legt een duidelijk patroon bloot; scholen met een hogere achterstandsscore (die over het algemeen een lagere betalingsgraad kennen) zijn (waarschijnlijk hierdoor) meer bereid om mee te werken aan een bovenschools fonds. Voor deze scholen is het ook de verwachting dat de herverdeling van de VOB in hun voordeel zal werken. Omgekeerd zijn er bij scholen met een lage achterstandsscore gemiddeld

²² Hoewel we spreken over 'effect', gaat het niet altijd om een causaal verband, maar kan het ook om een correlatie gaan. Dit is bijvoorbeeld het geval bij de achterstandsscore van scholen. De onderbouwing over de totstandkoming van de score per factor, is terug te vinden in de volgende paragrafen, waarin we per factor een uitgebreidere beschrijving geven.

²³ Zie de Schoolkostenmonitor 2022-2023 ([link](#)).

gezien meer ouders die de VOB betalen, waardoor er bij een herverdeling van deze middelen de kans bestaat dat zij minder geld overhouden voor de extra activiteiten die de school gewend is. Uiteraard kan dit worden gemitigeerd indien er wordt gekozen voor een systeem zoals in Utrecht het geval is, waarbij ook bedrijven of andere mensen kunnen bijdragen aan het bovenschools fonds.

Het effect dat we hier zien is niet onbekend en sluit aan bij een brede en stabiele basis van literatuur die laat zien dat juist de partijen met de meeste middelen het meest kritisch staan tegenover herverdeling.²⁴

Het is belangrijk te benadrukken dat deze kloof in participatiebereidheid de werking van het fonds niet ten goede komt. Voor een effectieve herverdeling is immers deelname nodig van actoren aan beide kanten van het middelenspectrum. In het geval van het fonds is dus juist de participatie van scholen met een lagere achterstandsscore (en, naar verwachting, een hogere opbrengst vanuit de VOB) essentieel; herverdeling onder uitsluitend achterstandsscholen lost het probleem van kansenongelijkheid niet op.

3.2.2 De hoogte van de VOB

Invloed van de hoogte van de VOB op participatiebereidheid: ●●●●○

Een andere factor die de bereidheid van scholen om deel te nemen aan een bovenschools fonds sterk lijkt te beïnvloeden, is de hoogte van de VOB die zij vóór toetreding vragen.

De Schoolkostenmonitor liet zien dat er op dit moment grote verschillen zijn in het bedrag dat scholen van ouders vragen. Op basisscholen bedroeg het gemiddelde bedrag dat scholen jaarlijks vroegen ongeveer €49 in 2022-2023, op middelbare scholen was dit ongeveer €200 variërend van €89 voor praktijkonderwijs tot €274 op het vwo. In deze gemiddelde bedragen zijn ook de scholen meegenomen die géén VOB vroegen.²⁵

Door de verschillen tussen de gevraagde bedragen zijn er ook grote verschillen in wat scholen vanuit de opbrengst van de VOB kunnen organiseren. Dit heeft het risico dat kansenongelijkheid tussen scholen kan worden vergroot, doordat op scholen in wijken met een lagere sociaaleconomische status (SES) vaak een lagere of geen VOB wordt gevraagd (of de VOB minder vaak wordt betaald) en dus ook minder activiteiten worden georganiseerd.

De resultaten van onze enquête schetsen een vergelijkbaar beeld. Zo vroeg 54% van de scholen in het primair onderwijs minder dan €50 aan VOB, en 30% tussen de €50 en €100. Slechts 9% van de basisscholen vroeg meer dan €100. In het voortgezet onderwijs lagen de bedragen beduidend hoger. Hier gaf slechts 18% van de scholen aan minder dan €50 te vragen, terwijl de meerderheid (68%) tussen de €50 en €200 uitkwam. Ongeveer 9% van de middelbare scholen vroeg meer dan €200. Voor scholen in het speciaal primair onderwijs en het speciaal voortgezet was de steekproef te klein om hier betekenisvolle conclusies uit te trekken.

Voor scholen met een VOB die hoger ligt dan deze genoemde (gemiddelde) bedragen, kan toetreding tot een fonds financieel nadelig zijn. Als we aannemen dat op deze scholen ook een substantieel deel van de ouders de VOB daadwerkelijke betaalt, ontvangen zij immers mogelijk jaarlijks minder

²⁴ Zie "Wealth, Income, and Preferences for Redistribution", Steele et al., Social Science Research 108, 2022, 102746 ([link](#)).

²⁵ Zie de Schoolkostenmonitor 2022-2023 ([link](#)), gemiddelde bedragen (over alle scholen) volgens opgave scholen. Voor het VO is een gewogen gemiddelde genomen over de VOB voor Pro, Vmbo, Havo en Vwo.

inkomsten uit deze bron, omdat hun bijdrage wordt herverdeeld met scholen met een lagere VOB. Dit oefent een negatieve invloed uit op hun bereidheid om deel te nemen. Voor scholen met een gemiddelde of juist lagere VOB kan toetreding daarentegen juist aantrekkelijk zijn, omdat de herverdeling hen waarschijnlijk een hoger jaarlijks bedrag oplevert. In een optimaal scenario voor herverdeling zouden juist de uitersten aan beide kanten van het financiële spectrum deelnemen. Net als bij de factor 'achterstandsscore' geldt echter dat de groep die het meest kan bijdragen, doorgaans ook het meest kritisch tegenover deelname staat. Er zijn wel mitigerende maatregelen te bedenken voor deze situatie. Eén mogelijkheid is om een bedrag per leerling af te spreken dat via het fonds wordt herverdeeld. De hoogte van de VOB boven dit bedrag houdt de school in dat geval zelf. Voor het PO zou bijvoorbeeld afgesproken kunnen worden dat van elke leerling waarvan de ouders de VOB betalen € 49 wordt afgedragen aan het fonds. Als de school ervoor heeft gekozen om een hogere VOB te vragen, dan kan deze school het resterende bedrag (per leerling waarvan de ouders de VOB hebben betaald) direct zelf houden.

3.2.3 Het type school

Invloed van het type school op participatiebereidheid: ●●●●○

Verschillende typen scholen vragen een VOB voor uitjes en excursies. De hoogte van deze bijdrage verschilt sterk, omdat de gelden op iedere school voor andere doeleinden worden ingezet. Deze verschillen maken dat scholen in uiteenlopende mate bereid zijn om mee te werken aan een bovenschools fonds.

Basisscholen zetten de opbrengsten van de VOB volgens de meest recente Schoolkostenmonitor voornamelijk in voor feesten en vieringen, buitenschoolse/ en extra activiteiten en sport, ontspanning en toneel.²⁶ Omdat de nadruk vooral op laagdrempelige gezamenlijke activiteiten ligt, ligt de gevraagde bijdrage in het PO dan ook lager dan het VO.

Middelbare scholen gebruiken de opbrengsten van de VOB volgens de Schoolkostenmonitor vooral voor excursies, schoolkampen en reizen, speciale programma's en andere buitenlandse activiteiten. De aard van deze activiteiten maakt dat scholen in het voortgezet onderwijs een aanmerkelijk hogere VOB vragen dan scholen in het primair onderwijs. Speciale profielen zoals tweetalig onderwijs, technasium of een sportklas hangen ook vaak samen met een hogere gevraagde VOB. Dit maakt dat er in het VO niet alleen een hogere VOB wordt gevraagd, maar ook dat deze voor meer uiteenlopende activiteiten wordt ingezet dan in het PO het geval is.

Onze enquêteresultaten wijzen erop dat scholen in het voortgezet speciaal onderwijs (VSO) mogelijk lagere bedragen vragen dan hun reguliere tegenhangers. Zo gaf 42% van de VSO-scholen aan minder dan €50 aan vrijwillige ouderbijdrage te vragen, tegenover slechts 18% bij reguliere scholen. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat speciale scholen vaak minder geld uitgeven aan luxe of buitenschoolse activiteiten zoals internationale reizen of profileringstrajecten (zoals bijvoorbeeld tweetalig onderwijs), die in het regulier voortgezet onderwijs juist de hoogte van de bijdrage opdrijven. De enquêteresultaten leverden geen (statistisch) sterk bewijs voor de aanwezigheid van ditzelfde effect bij speciale basisscholen (SBO).

De hierboven beschreven verschillen tussen schooltypen beïnvloeden waarschijnlijk ook hun bereidheid om deel te nemen aan een bovenschools fonds. Op basis van onze gesprekken met gemeenten kunnen we stellen dat scholen in het voortgezet onderwijs doorgaans minder bereid zijn

²⁶ Zie de Schoolkostenmonitor 2022-2023 ([link](#)).

om deel te nemen dan scholen in het primair onderwijs. Een belangrijke verklaring hiervoor is dat VO-scholen vaak beschikken over meer schaalvoordelen en interne regelingen, bijvoorbeeld voor het ondersteunen van leerlingen van wie de ouders niet (volledig) kunnen bijdragen. Hierdoor ervaren zij minder noodzaak om financiële middelen via een bovenschools fonds te delen of te herverdelen. Daarnaast geldt, zoals hierboven beschreven, dat verschillende VO-scholen andere vrijwillige ouderbijdragen hanteren per profiel of leerweg (bijvoorbeeld voor tweetalig onderwijs, technasium of kunstklassen). Een herverdeling via een fonds zou kunnen betekenen dat de financiële basis van deze profielen onder druk komt te staan, waardoor zij niet langer in dezelfde vorm of omvang kunnen blijven bestaan. Dit is gerelateerd aan de factor uit de vorige paragraaf (de hoogte van de VOB) en vormt een reëel obstakel voor de bereidheid van deze scholen om deel te nemen aan een gezamenlijke regeling. Daarentegen hebben PO-scholen vaak een kleinere schaal, minder interne vangnetten en een meer uniforme ouderbijdrage, waardoor deelname aan een fonds voor hen relatief aantrekkelijker kan zijn.

3.2.4 De denominatie

Invloed van de denominatie op participatiebereidheid: ●●●○○

Een andere factor die de bereidheid van scholen om toe te treden tot een bovenschools fonds beïnvloedt, is de denominatie van de school. Uit onderzoek blijkt dat scholen binnen de categorie “algemeen bijzonder onderwijs” gemiddeld hogere, en meer uiteenlopende, vrijwillige VOB's vragen dan hun tegenhangers in het openbaar, protestants-christelijk of rooms-katholiek onderwijs.²⁷

Scholen in het bijzonder onderwijs (waaronder Vrije Scholen, Jenaplanscholen, Daltonscholen en Montessorischolen) geven in de enquête aan dat zij regelmatig een hogere VOB vragen omdat zij daarmee extra activiteiten kunnen organiseren die aansluiten bij hun pedagogisch-didactische visie. Ook ouders van kinderen op deze scholen hebben in de enquête soortgelijke berichten meegegeven. Zo kan een Vrije School de bijdrage bijvoorbeeld inzetten voor extra activiteiten rondom kunstzinnige vorming, terwijl een Daltonschool de ouderbijdrage inzet voor buitenschoolse of gezamenlijke activiteiten die hun nadruk op samenwerking, zelfstandigheid en verantwoordelijkheid ondersteunen.

Deelname aan een bovenschools fonds zou in deze context betekenen dat de opbrengsten uit hun doorgaans hogere VOB worden genivelleerd of herverdeeld, waardoor deze scholen mogelijk minder financiële ruimte ervaren om hun onderwijs volgens eigen concept vorm te geven. Hoewel dit niet expliciet zo benoemd is in de enquête, kan dit ertoe leiden dat zij deelname aan zo'n fonds als een beperking van hun onderwijsvrijheid ervaren, en daardoor minder geneigd zijn om aan te sluiten. In feite sluit deze factor dus aan bij de eerder beschreven effect van de hoogte van de VOB. In de praktijk blijkt dat scholen met algemeen bijzonder onderwijs vaker een hogere VOB hanteren, waardoor er sprake is van een correlatie. Dit effect is hier apart benoemd, omdat het een achterliggende verklaring betreft over het feit dat de hoogte van de VOB een effect heeft op de participatiebereidheid van scholen.

Ook in dit geval kan de maatregel die is beschreven in paragraaf 3.2.2. worden gebruikt om het effect van deze factor te mitigeren. Als scholen alleen een deel van de VOB tot een afgesproken bedrag (per leerling) bijdragen aan het fonds, kunnen scholen met algemeen bijzonder onderwijs nog steeds een

²⁷ Zie “Dataonderzoek vrijwillige ouderbijdrage po en vo”, Regioplan, 2022 ([link](#)).

hogere VOB vragen en hier nog steeds hun onderwijs mee vormgeven. Uiteraard betekent dit ook dat het effect van het bovenschools fonds op de kansengelijkheid kleiner zal zijn.

3.2.5 Samenvatting van de effecten op de participatiebereidheid

In onderstaande tabel hebben we de effecten van de factoren samengevat. De scores gelden voor zowel PO als VO.

Factor scholen	Score	Korte omschrijving
Achterstandsscore van scholen	●●●●●	De hoogte van de achterstandsscore van scholen hangt sterk samen met de hoogte van de gevraagde VOB en de betalingsbereidheid van ouders. Dit beïnvloedt sterk hoe bereid scholen zijn om te participeren in een fonds.
Hoogte VOB	●●●●○	Scholen die een hoge VOB vragen zijn naar waarschijnlijkheid minder geneigd om toe te treden tot een fonds, omdat dit in de praktijk vaak leidt tot een lager totaalbudget.
Type school	●●●●○	Po en vo scholen zijn (financieel) op verschillende wijzen ingericht, en hebben hierdoor andere afwegingen bij het toetreden tot een fonds.
Denominatie	●●●○○	Speciale scholen vragen vaak om een hogere VOB vanuit hun pedagogisch-didactische visie, en zijn mogelijk minder geneigd toe te treden tot een fonds als dit hun mogelijkheden beperkt om die visie goed uit te voeren.

Tabel 2. Het relatieve effect van de belangrijkste factoren op (verandering van) de betalingsbereidheid van ouders als er een bovenschools fonds zou worden opgericht.

/ 4 Praktische overwegingen

In dit hoofdstuk staan praktische tips genoemd die scholen mee kunnen nemen bij de inrichting van een bovenschools fonds.

4.1 Schaalniveau en regio

Hieronder zijn drie inrichtingskeuzes genoemd die de effectiviteit van het fonds kunnen vergroten. Deze keuzes zijn aanvullend op de effecten die in de resultaten (hoofdstuk 3) zijn weergegeven. Een succesvol bovenschools fonds houdt rekening met deze drie inrichtingskeuzes.

Het schaalniveau dient aan te sluiten bij een voor ouders en scholen herkenbare identiteit

Op basis van de bevindingen in hoofdstuk 3 blijkt het zaak om een schaalniveau te kiezen dat aansluit bij de sociale identiteit van de bijdragende ouders. De betalingsbereidheid van ouders voor andere kinderen neemt toe naarmate zij zich meer met deze kinderen kunnen identificeren, wat de mogelijkheden voor herverdeling vergroot. Wat het optimale schaalniveau is hangt daarbij af van de vraag of het een fonds voor PO of VO betreft. De resultaten van de enquêtes (hoofdstuk 3) laten zien dat voor het PO een schaalniveau boven de eigen school beter werkt voor ouders die in steden wonen – terwijl dit voor ouders die in dorpen wonen juist minder goed werkt. Voor het VO werkt een groter schaalniveau juist beter bij ouders die in een dorp wonen. Het wordt aangeraden hier bij het opzetten van een fonds rekening mee te houden.

Verder kan het schaalniveau ook invloed hebben op de mogelijkheden om inkomsten van derden te werven. Zo geeft het bovenschools fonds in Utrecht aan te verwachten dat meer bedrijven zullen aanhaken bij het fonds vanwege de duidelijke, op de stad gerichte, identiteit. Mensen zijn hiermee bekend en hebben er snel een beeld bij. Omdat het fonds nog in de beginfase zit heeft de praktijk nog niet kunnen uitwijzen dat dit ook daadwerkelijk het geval zal zijn.

De meerwaarde van het fonds moet duidelijk zijn voor schoolbesturen

Vanwege de vrijwillige deelname moet het fonds worden ingericht op basis van het draagvlak bij de deelnemende schoolbesturen. Een fonds komt alleen tot stand als voldoende scholen deelnemen. Daarbij kan het, bij een groter aantal deelnemende partijen, complexer worden om voor ieder afzonderlijk schoolbestuur meerwaarde te bieden. Tegelijkertijd biedt een groter fonds over het algemeen wel meer mogelijkheden voor herverdeling. Hoe evidenter de meerwaarde, hoe eenvoudiger het proces zal verlopen om tot overeenstemming te komen over het fonds en de inrichting ervan.

Het fonds bestaat uit ófwel PO, ófwel VO scholen

Vanwege de verschillen in omvang en doelstelling van de VOB lijkt het gunstig om een fonds uitsluitend voor het PO óf het VO in te richten. Uitjes voor het PO zijn vaak relatief goedkoop en vaker lokaal, terwijl uitjes in het VO vaker duurder zijn en verder van de school af plaatsvinden. Een goed voorbeeld hiervan zijn uitjes naar het bos of de kinderboerderij voor het PO, tegenover een buitenlandreis voor het VO. Deze grote verschillen maken dat het logisch om een fonds uitsluitend voor één van de twee niveaus op te richten.

4.2 Afdrachtspercentage en bestedingen

Een hoger afdrachtspercentage kan de effectiviteit van de herverdeling ondermijnen

Een van de te nemen inrichtingskeuzes is de keuze van het afdrachtspercentage dat scholen afdragen aan het fonds. De resultaten laten zien dat de betalingsbereidheid afneemt naarmate het schaalniveau toeneemt. Dit betekent dat een bovenschools fonds herverdeling bevordert, maar dat de totale pot kleiner kan worden. Het is echter ook mogelijk dat de betalingsbereidheid van ouders zo sterk afneemt dat geen enkele school profiteert van het fonds. In dit laatste geval kan het afdrachtspercentage beter worden verlaagd. Bij de inrichting van het fonds dient een afdrachtspercentage te worden gekozen waarbij de voordelen van de herverdeling opwegen tegen de nadelen van de lagere totale pot, vanuit het perspectief van de deelnemende partijen. Daarbij is het belangrijk om vooraf te onderzoeken welk percentage draagvlak heeft bij de scholen die bij het fonds worden betrokken.

Een overeengekomen aantal posten kan alleen worden gefinancierd vanuit het fonds

In interviews met betrokkenen is het belang benadrukt van afspraken over de bestedingen van het fonds. Anders kan dit mogelijk leiden tot het inzetten van bestedingen die niet passen bij de bedoeling van de samenwerking. Dit kan opgelost worden door een aantal posten overeen te komen waaraan het geld vanuit het fonds mag worden besteed. Deze posten zijn dan bijvoorbeeld, buitenschoolse activiteiten of vieringen van feestdagen.

Er zijn een aantal omwegen die het fonds kunnen ondermijnen. Zo zijn er naast de VOB ook andere mogelijkheden voor ouders om bij te dragen aan uitjes en andere kosten op school. Een voorbeeld hiervan zijn 'vrienden van' stichtingen. Binnen deze stichtingen worden donaties verzameld om in te zetten voor de school, waaronder ook voor uitjes en activiteiten. Daarbij zouden ouders van een bepaalde school kunnen kiezen om niet bij te dragen aan de VOB, maar wel aan de 'vrienden van' stichting. Hierdoor wordt de herverdeling binnen het fonds ondermijnd.

Ook kwam uit het onderzoek naar voren dat veel scholen onderscheid maken tussen 'verplichte' en 'vrijwillige' activiteiten. De 'verplichte' activiteiten worden betaald vanuit de VOB, waarbij sinds de wetswijziging van 2021 geldt dat leerlingen er niet van mogen worden buitengesloten, maar de 'vrijwillige' activiteiten werden betaald vanuit separate, additionele bijdragen van ouders. Leerlingen kunnen daar wel van worden uitgesloten als de ouders niet betalen (met het gevolg dat verschillende scholen school-interne solidariteitsfondsen hebben opgezet om leerlingen van armlastige ouders toch te kunnen laten deelnemen aan deze 'vrijwillige' activiteiten). Scholen zouden de herverdeling via bovenschoolse fondsen kunnen omzeilen door meer activiteiten als 'vrijwillig' aan te merken.

Om dergelijke ondermijnende dynamieken te voorkomen dient te worden afgesproken dat er voor de overeengekomen lijst met posten geen ander geld mag worden ingezet naast het geld dat een school vanuit het fonds ontvangt.

Aanvullende inkomsten van derden kunnen de effectiviteit van het fonds verhogen

Zoals eerder besproken neemt de totale pot af na inwerkingtreding van het fonds. Daarbij wordt ervan uitgegaan dat de groep die bijdraagt aan het fonds dezelfde is als in de situatie zonder fonds. Het fonds biedt echter ook de mogelijkheid om geld op te halen van derden, zodat niet alleen de ouders zelf voor alle inkomsten hoeven te zorgen. Denk daarbij aan eerdergenoemde bedrijven, maar ook stichtingen, goede doelenorganisaties en familieleden kunnen worden benaderd om bij te dragen aan het fonds. Daarnaast kunnen ouders worden gevraagd of ze voor meer dan één kind

willen bijdragen, of een hoger bedrag willen geven dan gevraagd. Met deze aanvullende inkomsten kan (een deel van) de krimp van de totale pot worden gecompenseerd. Dit komt de mogelijkheden voor de deelnemende scholen ten goede.

De middelen kunnen het best met een vast bedrag per kind over de scholen worden verdeeld

Over de verdeling van de middelen uit het fonds dienen ook afspraken te worden gemaakt. Hiervoor is de meest voor de hand liggende optie een verdeling waarbij elke school hetzelfde bedrag per leerling krijgt. Het enige momenteel bestaande fonds (in Utrecht) werkt ook volgens deze verdeling.

4.3 Governance en beheer

Binnen de governance en het beheer moeten keuzes gemaakt worden over de taken en verantwoordelijkheden, het beheer en toezicht en de vertegenwoordiging van partijen bij aanpassingen van het fonds.

De uitvoeringskosten van een bovenschools fonds kunnen beperkt blijven

Uit interviews komt naar voren dat er bij (de beheerders van) het fonds weinig uitvoerende taken liggen. Ook bij het fonds in Utrecht is dit het geval, wat de uitvoeringskosten beperkt. Beleidsbeslissingen zijn bij de deelnemende partijen zelf belegd. Daarmee hoeft het fonds zelf alleen de overeengekomen inrichtingskeuzes in de praktijk te brengen. Dit kan eenmaal jaarlijks worden uitgevoerd. Daarbij wordt geld ingezameld bij de ouders, waarna dit na de inzameling direct kan worden verdeeld over de deelnemende scholen. Als is gekozen voor een afdrachtspercentage van minder dan 100%, is het aan te raden om scholen eerst zelf de bijdragen te laten innen, waarna zij het overeengekomen percentage naar het fonds overmaken. Omdat alle uitvoerende taken in een korte periode plaatsvinden, is er voor het overige deel van het jaar geen tot nauwelijks beheer nodig. Daardoor blijven de beheerkosten van het fonds beperkt.

Aanvullend zou bij het fonds een monitorende taak kunnen worden belegd. Binnen deze taak kan onder meer worden gekeken of de betalingsbereidheid onder ouders toeneemt of afneemt, en of de lijst met overeengekomen activiteiten en bedragen nog passend is voor de deelnemende scholen.

De toezichtfunctie op het fonds kan binnen het bestaande netwerk worden belegd

De toezichtfunctie is nodig omdat er voorafgaand aan de herverdeling afspraken zijn gemaakt over de bestemming van de gelden. Deelnemende scholen moeten aan transparantievereisten voldoen om controle op naleving van de gemaakte afspraken mogelijk te maken. Het is aan te raden om toezicht bij een externe partij te beleggen. Welke partij dit is hangt onder meer af van het afdrachtspercentage. Als dit 100% is hebben alle afzonderlijke scholen alleen de post 'ontvangsten uit bovenschools fonds' op de jaarrekening staan. De controller van de school kan dan bepalen of deze middelen aan de juiste posten zijn uitgegeven. Aanvullend is dan alleen nog een beknopte controle op het geheel nodig, om te controleren of de scholen het juiste bedrag hebben ontvangen. Als het percentage minder dan 100% is de werking vrijwel hetzelfde. In dat geval wordt aanvullend gecontroleerd of de school het juiste bedrag aan het fonds heeft afgedragen. Door de beknopte controle op het geheel, en de rest van de toezichtfunctie binnen de huidige structuren te beleggen, kan er op een kostenefficiënte manier toezicht worden gehouden. Daarnaast zouden ook andere opties, zoals een raad van toezicht, of een publieke toezichthouder kunnen worden overwogen.

Voor veranderingen aan de inrichting van het fonds dienen alle partijen te worden betrokken

In principe liggen de inrichting en de manier waarop het fonds werkt voorafgaand aan de inwerkingtreding al vast. Daardoor hoeven er later geen verdere beleidsbeslissingen te worden genomen.

Echter, het kan gebeuren dat er door de tijd heen veranderingen plaatsvinden waardoor er aanpassingen nodig zijn in de inrichtingskeuzes. Denk daarbij aan het uittreden of toetreden van een school tot het fonds of verandering in de regels of behoeften rondom uitjes die vanuit de VOB worden gedekt. In dit geval kan het wenselijk zijn om wel aanpassingen te doen. Om tot deze besluiten te komen, is het belangrijk om te zorgen voor unanimiteit onder de deelnemende partijen, omdat niet-unanieme beslissingen kunnen leiden tot het uittreden van een van de deelnemende partijen.

4.4 Communicatie

De juiste communicatie speelt een belangrijke rol in het succes van een fonds. Voor ouders verandert de situatie rondom de bijdrage. Hierover dienen zij op correcte wijze geïnformeerd te worden. Tegelijkertijd kan de manier van communiceren veel invloed hebben op de betalingsbereidheid van ouders.

Goede communicatie is transparant, toont opbrengsten en zorgt voor gelijkwaardigheid

Een eerder onderzoek²⁸ laat zien dat vrijwillige bijdragen aan publieke doelen kansrijk zijn als er aan drie voorwaarden wordt voldaan:

1. Transparantie over de besteding
2. Concreet zichtbare opbrengsten
3. Gelijkwaardigheid tussen gevers en niet-gevers

Daarbij kunnen het eerste en tweede punt hand in hand gaan. Zo kan er door middel van foto's of korte verhalen worden aangegeven wat uitjes hebben betekend voor de kinderen op de deelnemende scholen. Naast dat dit de bestedingen en opbrengsten zichtbaar maakt, kan dit er ook aan bijdragen dat ouders de kinderen van deelnemende scholen gaan zien als onderdeel van hun eigen sociale groep. Dit kan op zijn beurt de betalingsbereidheid van de ouders aan het fonds vergroten. Om dit verder te versterken wordt aangeraden om uitjes en activiteiten gezamenlijk te organiseren met de andere deelnemende scholen. Verder is het belangrijk dat ouders blijven begrijpen dat de bijdrage vrijwillig is en dat door middel van gelijkwaardigheid tussen gevers en niet-gevers wordt gewaarborgd dat er geen extra druk op niet-betalende ouders wordt gelegd – en dat hun kinderen kunnen blijven deelnemen aan de activiteiten.

Communicatie kan invloed uitoefenen op variabelen die bijdragen aan de betalingsbereidheid

Hoewel de resultaten laten zien dat andere factoren zwaarder wegen, zijn ouders eerder geneigd bij te dragen aan een fonds waarbij zij verwachten dat andere ouders ook bijdragen. Aanvullend hierop kan het creëren van een norm ervoor zorgen dat ouders voelen dat ze ook zouden moeten bijdragen. In de communicatie kunnen voorbeelden worden aangedragen van ouders die bijdragen waarbij hun motivatie wordt weergegeven. Daarnaast kan collectieve voortgang worden benoemd: '90% van de

²⁸ Zie "Rondje voor de publieke zaak", Raad voor Volksgezondheid en Samenleving, 2013 ([link](#)).

ouders draagt al bij.' Verder kan positieve framing en het herhalen van het doel van het fonds helpen: 'het fonds helpt om gelijke kansen voor alle kinderen te creëren.'

Communicatie kan ook veel doen om het warm glow effect te vergroten en daarmee de legitimiteit van een schaalniveau verstevigen. Bij transparantie over bestedingen en opbrengsten is al toegelicht hoe dit het best geregeld kan worden. Ten slotte is het ook aan te raden om in de communicatie richting ouders nadruk te leggen op de regionale identiteit van een gebied. Uit interviews met deskundigen is naar voren gekomen dat de betalingsbereidheid voor een bovenschools fonds waarschijnlijk groter zal zijn als men een binding heeft met de schaal waarop dit is belegd.

Er dient te worden afgesproken of communicatie centraal of decentraal wordt geregeld

Communicatie kan zowel per school, als voor het geheel worden geregeld. Wat beter werkt verschilt per situatie, maar hierover dient in ieder geval te worden afgestemd. Communicatie per school kan gewoon via de bestaande kanalen verlopen. Voor communicatie van het fonds zelf is dit ook mogelijk, maar er kan ook worden gedacht aan aparte officiële communicatie vanuit het fonds zelf. De keuze voor centrale of decentrale communicatie kan worden gebaseerd op kenmerken en voorkeuren van de ouders. Als de ouders van de deelnemende scholen over het algemeen op eenzelfde manier worden gemotiveerd en het taalniveau vergelijkbaar is, ligt centrale communicatie voor de hand. Als dezelfde kenmerken juist sterk uiteenlopen voor de deelnemende scholen lijkt decentrale communicatie een betere optie.

Verder kan er worden nagedacht over een feedbackmechanisme voor de ouders. Om te kunnen evalueren hoe het gaat en mogelijke verbeteringen te identificeren kunnen ervaringen van ouders erg waardevol zijn. Door inspraak van ouders te organiseren via bijvoorbeeld een ouderpanel kan deze informatie worden opgehaald (zie ook onder governance en beheer).

4.5 Juridisch kader

Het is onzeker of een verplichte deelname aan een bovenschools fonds juridisch houdbaar is

De leden 2, 5 en 6 van artikel 23 van de Grondwet bepalen dat onderwijs vrij gegeven moet kunnen worden. Een bovenschools fonds tast deze vrijheid niet per definitie aan, zolang deelnemende scholen vrijwillig besluiten zich bij het fonds aan te sluiten.

Het is onzeker of verplichte deelname aan een dergelijk fonds (bijvoorbeeld door besluiten van een koepelorganisatie, gemeente of regio) juridisch houdbaar zou zijn. Als een verplichting juridisch zou worden aangevochten, zou die verplichting kunnen worden gezien als strijdig met de vrijheid van onderwijs zoals in de Grondwet is vastgelegd.

Scholen kunnen dit voorkomen door bij de oprichting van een bovenschools fonds zorgvuldig de procedures van vrijwillige besluitvorming te volgen en expliciet vast te leggen dat deelname vrijwillig en autonoom is.

Bestaande wetten voor de vrijwillige ouderbijdrage blijven gelden op individuele scholen

Als scholen besluiten een bovenschools fonds op te richten, is het belangrijk dat zij borgen dat de wet- en regelgeving rondom de vrijwillige ouderbijdrage wordt nageleefd. Artikel 13, lid 1, sub e van de *Wet op het primair onderwijs* bepaalt dat bij het vragen van een vrijwillige ouderbijdrage expliciet moet worden vermeld dat deze vrijwillig is en dat het niet betalen ervan niet mag leiden tot uitsluiting van leerlingen bij activiteiten.

Zolang de vrijwilligheid daadwerkelijk wordt gewaarborgd en dit duidelijk wordt gecommuniceerd met ouders en andere betrokkenen, is het opzetten van een bovenschools fonds niet in strijd met de wetgeving.

Toetreding tot het bovenschools fonds moet door de MR goedgekeurd worden

Artikel 10 van de Wet medezeggenschap op scholen (WMS)²⁹ stelt dat het bevoegd gezag voorafgaande instemming nodig heeft van de medezeggenschapsraad voor verschillende aangelegenheden. Hieronder valt onder andere (lid f) aanvaarding van bepaalde geldbijdragen indien het bevoegd gezag daarbij verplichtingen op zich neemt. Hieronder lijkt ook een eventueel besluit om de VOB samen te brengen in een bovenschools fonds te vallen. In dat geval blijft het instemmingsrecht per afzonderlijke school dus van kracht.

Dat betekent dat elke medezeggenschapsraad (MR) van de deelnemende scholen afzonderlijk moet instemmen met deelname aan het fonds. Het bestuur kan dit besluit dus niet eenzijdig bovenlangs opleggen. Deze constructie brengt bovendien een zekere transparantieplichting met zich mee: ouders moeten inzicht kunnen krijgen in de bestemming van hun bijdragen, zodat zij kunnen beoordelen of deelname aan het fonds in het belang van hun kinderen is.

Wanneer gelden in een bovenschools fonds worden samengebracht en vervolgens herverdeeld, moet duidelijk blijven hoe en ten behoeve van wie deze middelen worden besteed. Een bovenschools fonds mag dan ook niet worden gebruikt om het instemmingsrecht van MR's te omzeilen.

Zolang scholen de toetreding tot een dergelijk fonds volgens de wettelijke procedure via de MR's laten verlopen, staat dit niet op gespannen voet met de geldende wet- en regelgeving en blijft de oprichting van het fonds juridisch toelaatbaar.

Opbrengsten en uitgaven uit het fonds dienen jaarlijks verantwoord te worden

Hoewel in de Regeling Jaarverslaggeving Onderwijs (RJO) niet expliciet wordt voorgeschreven hoe ouderbijdragen moeten worden verantwoord, geldt hiervoor (net als voor andere opbrengsten) het algemene kader: opname in de jaarrekening met een toelichting in het bestuursverslag. De stukken worden vóór 1 juli openbaar gemaakt en zeven jaar beschikbaar gehouden. In combinatie met WPO/WVO (vrijwilligheid, geen uitsluiting) en WMS (instemmingsrecht MR) borgt dit de noodzakelijke transparantie rond de ouderbijdrage, ook wanneer middelen (deels) bovenschools worden beheerd. Wanneer correcte naleving wordt geborgd vormt deze regelgeving geen beperking voor het bovenschools fonds.

Een bovenschools fonds kan mogelijk in aanmerking komen voor aan ANBI-status

Als een opgericht bovenschools fonds wordt beheerd door een stichting, kan deze mogelijk in aanmerking komen voor de ANBI-status (Algemeen Nut Beogende Instelling), mits zij voldoet aan de voorwaarden van de Belastingdienst. De ANBI-status is bedoeld voor organisaties die zich nagenoeg geheel inzetten voor het algemeen nut.

In het geval van een bovenschools fonds betekent dit dat de middelen niet alleen ten goede mogen komen aan individuele scholen of specifieke oudergroepen, maar een breder maatschappelijk of

²⁹ Zie Wet medezeggenschap op scholen, artikel 10 ([link](#)).

onderwijskundig doel moeten dienen: zoals het bevorderen van gelijke kansen of het ondersteunen van leerlingen die anders minder toegang zouden hebben tot activiteiten.

De stichting mag geen winstoogmerk hebben, en bestuurders mogen geen persoonlijk voordeel behalen uit het vermogen van het fonds. Daarnaast gelden transparantie- en publicatieplichten: de statuten, het beleidsplan en de jaarrekening moeten openbaar toegankelijk zijn, zodat inzichtelijk is hoe het geld wordt besteed.

Een belangrijk voordeel van de ANBI-status is dat de stichting geen schenk- of erfbelasting hoeft te betalen over ontvangen giften of erfenissen, en dat donateurs hun bijdragen fiscaal kunnen aftrekken bij de inkomsten- of vennootschapsbelasting. Hierdoor wordt het financieel aantrekkelijker voor derde partijen om bij te dragen aan het fonds, wat de duurzame financiering van gezamenlijke onderwijsdoelen ten goede kan komen.

/ 5 Alternatieven

Deelvraag 5 richt zich op de verkenning van andere opties om de bestaande kansengelijkheid te verminderen. In dit hoofdstuk beschrijven we drie alternatieven die uit interviews met deskundigen naar voren zijn gekomen. Dit heeft het karakter van een verkenning, niet als diepgaande studie van elk initiatief. De drie alternatieven die het meest genoemd worden door geïnterviewde deskundigen zijn aanvullende subsidies, het beperken van de VOB, of een toename van de lumpsum in plaats van de VOB.

5.1 Aanvullende geldstromen

Een eerste mogelijkheid die is genoemd door geïnterviewde deskundigen is om aanvullende subsidies beschikbaar te stellen voor scholen met lage VOB-opbrengsten. Om te zorgen dat dit inderdaad kansengelijkheid bevordert, is het uiteraard wel van belang om te werken met gerichte subsidies. Het doel hiervan is om bestaande ongelijkheid tussen scholen te mitigeren door middel van ongelijk investeren.

Vanuit het ministerie van OCW zijn er verschillende subsidies aan scholen met als doel om kansengelijkheid te bevorderen. Over het algemeen gaat het hierbij om subsidies voor het opzetten van specifieke programma's of activiteiten.³⁰ Daarnaast zijn er ook specifieke uitkeringen (SPUKS) aan gemeenten die een bijdrage leveren aan het verminderen van kansengelijkheid. In de meeste gevallen gaat het om uitkeringen die niet specifiek op onderwijs zijn gericht. Daarnaast zijn ook niet alle SPUKS voor alle gemeenten beschikbaar.³¹ Ten slotte zijn er ook SPUKS die worden verstrekt aan gemeenten op basis van het risico van gemeenten op een onderwijsachterstand.³² Deze middelen kunnen gemeenten vervolgens op verschillende manieren inzetten. Het is van belang om de benoemen dat het kabinetsbeleid is om SPUKS vanaf 2027 zoveel mogelijk om te zetten naar bijdragen aan het gemeentefonds (waar de gemeentepolitiek over bepaald), of een bijzondere fondsuitkering (welke nog uitgewerkt moet worden). Met deze verandering gaat waarschijnlijk vanaf 2026 ook een korting van 10% op de huidige SPUK-middelen gepaard.

Naast het ministerie, verstrekken ook gemeenten middelen aan scholen. Voor een deel gaat dit om de middelen vanuit SPUKS die zij zelf vanuit het Rijk ontvangen. Echter zijn er ook gemeenten die aanvullend daarop ook andere subsidies beschikbaar stellen. Door deze subsidies ongelijk in te zetten, kan de kansengelijkheid tussen scholen worden verbeterd. Doorgaans zijn er twee methoden die gemeenten kunnen inzetten.

1. Subsidie verstrekken naar rato van (bijvoorbeeld) de achterstandsscores van scholen, zodat scholen met een grotere achterstandsscore meer middelen ontvangen.
2. Het direct betalen van de VOB voor ouders die dit zelf niet kunnen.

³⁰ Zoals bijvoorbeeld de subsidie School en Omgeving ([link](#)), doorstroomprogramma's ([link](#)), de landelijke thema-agenda's en GKA-agenda's ([link](#)), of het aanpakken van taalachterstanden ([link](#)).

³¹ Zoals bijvoorbeeld de SPUK Kansrijke Wijk ([link](#)).

³² Zoals bijvoorbeeld de GOAB (Gemeentelijk Onderwijsachterstandenbeleid) middelen ([link](#)).

De tweede methode kent verschillende nadelen. Ten eerste is het in de praktijk lastig uitvoerbaar, omdat bepaald moet worden welke ouders de VOB niet kunnen betalen. Ten tweede kan het tot een prikkel leiden voor andere ouders om de VOB (ook) niet meer te gaan betalen.

De eerste methode wordt door bijvoorbeeld de gemeenten Amsterdam en Rotterdam toegepast. Deze aanpak draagt bij aan het verkleinen van de kansengelijkheid tussen scholen binnen de gemeente. Er zit echter groot verschil tussen gemeenten in de mate waarin zij deze methode toepassen. Dit kan enerzijds het gevolg zijn van de financiële situatie van gemeenten, maar anderzijds ook van (politieke) keuzes over de bestedingen. Hoewel deze aanpak de kansengelijkheid tussen scholen binnen dezelfde gemeente verbetert, blijft de kansengelijkheid tussen scholen uit verschillende gemeenten in principe gelijk. Daarbij geldt ook dat kwetsbare scholen nu al te maken hebben met 'subsidieconfetti': een veelheid aan verschillende aparte tijdelijke subsidieregelingen, vaak gericht op kansengelijkheid. Dat geeft knelpunten voor scholen op het gebied van beleid, personeelscontinuïteit en bedrijfsvoering (de administratieve lasten rond het aanvragen en verantwoorden van subsidies).³³

Conclusie: ongelijk investeren vergroot de kansengelijkheid, maar is geen alternatief voor een bovenschools fonds, omdat hier extra middelen voor nodig zijn

Het als ministerie of gemeente betalen van de VOB voor ouders die dit zelf niet kunnen, lijkt in eerste instantie lastig uitvoerbaar. Daarnaast kan dit een perverse prikkel geven aan andere ouders om de VOB niet langer te betalen. In vergelijking met een bovenschools fonds lijkt dit dus geen haalbaar alternatief.

Het ongelijk investeren voor gelijke kansen is echter wel een instrument dat een verschil kan maken voor de kansengelijkheid tussen scholen. Dit instrument wordt momenteel door een aantal gemeenten ingezet, en zorgt daarmee dus voor een verkleining van ongelijkheid tussen scholen binnen diezelfde gemeente. Waar een bovenschools fonds een manier is om het al beschikbare geld anders te verdelen, is er voor dit beleidsinstrument extra geld nodig. In de pure zin van het woord is het daarmee dus geen alternatief voor een bovenschools fonds. Ongelijk investeren is echter wel een manier om kansengelijkheid te vergroten die naar alle waarschijnlijkheid een groter effect heeft dan het hanteren van een bovenschools fonds, al kan dit in sommige gevallen de bestaande 'subsidieconfetti' verder vergroten.

5.2 Beperken van de vrijwillige ouderbijdrage

Naast andere financiële bronnen aanboren, is het ook mogelijk om de kansengelijkheid te bevorderen door middel van aanpassingen aan de huidige VOB. We onderscheiden hier twee mogelijkheden in: het limiteren van de hoogte van de VOB en het stellen van regels over het uitgeven van de middelen van de VOB.

De hoogte van de VOB kan gelimiteerd worden

Als elke school dezelfde VOB zou vragen, is deze hoogte voor ouders geen factor meer bij het kiezen van een school voor hun kinderen. Uiteraard is er dan nog steeds verschil tussen scholen in de betalingsbereidheid van ouders. Een limiet stellen aan de hoogte van de VOB is dus geen methode die alle kansengelijkheid oplost, maar hier wel aan bijdraagt.

³³ Zie 'Geld onder voorwaarden: omvang en effecten van doelfinanciering vanuit het perspectief van scholen', AEF, 2023 ([link](#))

Een harde limiet stellen aan de hoogte van de VOB heeft echter ook verschillende nadelen. Het grootste nadeel is dat bij deze methode alleen de hoogste VOB's gelimiteerd worden, terwijl er niks wordt gedaan aan de laagste VOB's. De mogelijkheden van scholen worden dus gelijk, doordat de mogelijkheden van de meest vermogende scholen afnemen. De mogelijkheden van scholen die momenteel weinig inkomsten hebben vanuit de VOB nemen hiermee dus niet toe. Hoewel dit dus de kansengelijkheid bevordert (het *verschil* in kansen verkleint), verandert er in feite niets aan de kansen op de scholen waar deze momenteel al kleiner zijn. Tegelijkertijd zullen er problemen ontstaan voor specifieke typen scholen die nu sterk op VOB's leunen, zoals technasia. Een ander nadeel is dat de kans bestaat dat deze limiet ook een normbedrag wordt dat elke school uiteindelijk gaat vragen. Ten slotte is ook de juridische uitvoerbaarheid een belangrijk nadeel. Een dergelijke harde limiet is zeer waarschijnlijk een te grote beperking op de vrijheid van onderwijs, tenzij hier extra middelen tegenover komen te staan om de daling van inkomsten van scholen te compenseren.³⁴

In plaats van een harde limiet is het ook mogelijk om beschikbare subsidies alleen toegankelijk te laten zijn voor scholen met een VOB tot aan een bepaalde limiet. Op die manier staat het scholen nog steeds vrij om zelf te kiezen welke VOB zij vragen. Scholen die een VOB boven de afgesproken limiet vragen kunnen alleen geen aanvullende subsidies meer aanvragen. Deze methode is juridisch wel mogelijk en wordt momenteel onder andere door de gemeente Amsterdam gehanteerd. Het nadeel van deze optie is dat scholen die momenteel een hele hoge VOB vragen, niet geneigd zullen zijn dit aan te passen, omdat de inkomsten vanuit de VOB groter zijn dan de alternatieve inkomsten vanuit subsidies. De grootste excessen wat betreft hoogte van VOB worden hiermee dus niet aangepakt.

Hoe mogelijkheden voor de besteding van de VOB kunnen beperkt worden

Scholen die momenteel meer inkomsten krijgen vanuit de VOB kunnen hier andere of grotere activiteiten mee organiseren dan scholen die hier minder inkomsten uit krijgen. Om deze verschillen tussen scholen te verkleinen, is het mogelijk om de bestedingen van de VOB te beperken. Er bestaan momenteel al regels over waar de VOB aan besteed mag worden, maar deze zijn niet kwantitatief van aard. Als voorbeeld: de VOB mag besteed worden aan schoolreisjes, maar er zijn geen regels over de omvang / bestemming van deze schoolreisjes, of het aantal reisjes dat per jaar georganiseerd mag worden.

Een manier om de kansengelijkheid te bevorderen, zou het kwantitatief beperken van de uitgaven van de VOB. Voorbeelden van dergelijke beperkingen kunnen zijn:

- Maximaal twee sportdagen per jaar
- Maximaal twee bezoeken aan musea per jaar

Voor specifieke programma's (bijvoorbeeld tweetalig onderwijs) of extra lessen (bijvoorbeeld sport of techniek) kunnen aparte afspraken worden gemaakt.

Bij deze beperkingen geldt dat het niet op voorhand duidelijk is of dit juridisch haalbaar is. Enerzijds bestaan er momenteel ook regels over waar de VOB aan uitgegeven mag worden, anderzijds zijn dergelijke kwantitatieve beperkingen een grotere beperking van de vrijheid van onderwijs. De verwachting is dat deze beperking (juridisch) zwaarder zal wegen dan de afname in kansengelijkheid die hier tegenover staat. Als dit inderdaad het geval is, zou deze maatregel juridisch niet haalbaar zijn.

³⁴ Zie de eerdere juridische analyse in de kamerbrief van 9 september 2024 ([link](#)).

Naast het stellen van maxima, is het uiteraard ook mogelijk om minima af te spreken. Het zou daarbij gaan om een soort basispakket aan activiteiten dat elke school minimaal moet kunnen realiseren. Aan dit basispakket kunnen realistische normbedragen worden gekoppeld. Scholen waarvan de opbrengsten uit de VOB lager liggen dan het normbedrag voor dit basispakket kunnen via een specifieke subsidie worden gecompenseerd. Het nadeel hiervan is uiteraard dat er extra geld voor nodig is. Deze maatregel zorgt echter wel voor een gelijk basisniveau op alle scholen.

Conclusie: de hoogte van de VOB of de mogelijkheden van de besteding beperken zijn juridisch waarschijnlijk niet haalbaar en in de praktijk lastig uitvoerbaar

Het stellen van een harde limiet voor de hoogte van de VOB is juridisch onzeker. Zelfs als ze juridisch haalbaar blijken, zijn ze in de praktijk lastig uitvoerbaar. Een limiet stellen waarboven scholen niet langer in aanmerking komen voor bepaalde subsidies lijkt haalbaarder. De verwachting is dat een deel van de scholen de VOB zal verlagen. Naar alle waarschijnlijkheid zal de betalingsbereidheid van ouders dus niet afnemen. Ten opzichte van een bovenschools fonds is dat een voordeel. Daar staat tegenover dat dit beleidsinstrument alleen meer gelijkheid kan brengen in de hoogte van de gevraagde VOB, en niet in de betalingsbereidheid van ouders. De totale opbrengsten uit de VOB zullen tussen scholen dus nog steeds verschillen. Het is daarmee een alternatief voor een bovenschools fonds dat minder nadelen, maar ook minder voordelen met zich meebrengt.

Ook het beperken van de mogelijkheden voor de besteding van de VOB lijkt in de praktijk lastig te zijn. Ten eerste is het de vraag of dit juridisch haalbaar is en ten tweede zal het in de uitvoering lastig zijn om met sluitende definities te komen die niet te omzeilen zijn via andere geldstromen.

Het afspreken van een minimaal basispakket kan de kansengelijkheid wel degelijk bevorderen, maar heeft alleen effect op de scholen die momenteel onder dit minimale niveau vallen. Voor deze interventie is echter wel extra geld nodig om deze scholen te compenseren. Daarmee is het instrument niet goed vergelijkbaar met een bovenschools fonds.

5.3 Een toename van de lumpsum in plaats van de VOB

Vanuit zowel de gesprekken die zijn gevoerd met beleidspartijen alsook vanuit de enquête onder schoolbesturen is het afschaffen van de VOB vaak als optie genoemd. Ook een significant aandeel van de ouders heeft in de enquête aangegeven voorstander te zijn van de afschaffing van de VOB. Het afschaffen van de VOB zou betekenen dat de verschillen tussen scholen wat betreft financiële middelen die zij hiermee ophalen verdwijnen. Het aanbod dat scholen kunnen realiseren, hangt dan niet langer af van de betalingsbereidheid van ouders (en de hoogte van de gevraagde VOB). Dit betekent dat de kansengelijkheid tussen scholen wordt vergroot.

Als de VOB zou worden afgeschaft, dan zou dit echter ook een daling van de inkomsten van scholen betekenen. In een eerdere juridische analyse³⁵ is geconcludeerd dat deze beperking van de vrijheid van onderwijs alleen mogelijk is als verschraving van het onderwijsaanbod wordt voorkomen. Dit betekent in feite dat de lumpsum uitkering verhoogd zou moeten worden met het bedrag dat nu via de VOB wordt opgehaald. Door dit via de lumpsum uit te keren, blijft het totale budget voor onderwijs gelijk, maar wordt dit eerlijker verdeeld over de scholen. In dezelfde Kamerbrief heeft de minister echter ook aangegeven dat hier momenteel geen dekking voor is op de OCW-begroting.

³⁵ Zie de eerdere juridische analyse in de Kamerbrief van 9 september 2024 ([link](#)).

Deze optie zou waarschijnlijk ook grote gevolgen hebben voor specifieke typen scholen die nu sterk op VOB's leunen, zoals technasia.

Conclusie: het afschaffen van de VOB vergroot de kansengelijkheid van leerlingen, maar hier moet wel een forse toename van de lumpsum tegenover staan

Het volledig afschaffen van de VOB leidt naar alle waarschijnlijkheid tot de grootste toename in kansengelijkheid. Dit is echter alleen het geval als de lumpsum voor scholen ook omhoog gaat met hetzelfde bedrag als er momenteel (landelijk) met de VOB wordt opgehaald. In feite wordt de huidige VOB op die manier dus 'eerlijk' verdeeld over alle scholen. Het nadeel hiervan is dat er veel extra geld nodig is, dat momenteel niet beschikbaar is. Ook dit alternatief is daarom niet goed vergelijkbaar met een bovenschools fonds.

/ 6 Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk vatten we de resultaten uit ons onderzoek samen in een aantal conclusies. Vanuit deze conclusies doen we ten slotte aanbevelingen over een bovenschools fonds.

6.1 Conclusies

Een bovenschools fonds leidt tot lagere totale inkomsten vanuit de VOB

Een belangrijke conclusie uit het onderzoek is dat de introductie van een bovenschools fonds leidt tot een fors lagere totale opbrengst vanuit de VOB. Een bovenschools fonds verdeelt de totale opbrengst vanuit de VOB eerlijker over scholen, wat betekent dat scholen die momenteel weinig ontvangen vanuit de VOB *relatief* een groter deel zullen krijgen. Aangezien de totale opbrengsten vanuit de VOB fors zullen dalen bij een bovenschools fonds, is het zelfs maar de vraag of de scholen met lage VOB-inkomsten daadwerkelijk meer middelen zullen overhouden.

Het afdrachtpercentage heeft de grootste invloed op de betalingsbereidheid van ouders

De oorzaak voor deze daling van de totale opbrengst is dat ouders er groot belang aan blijken te hechten dat zoveel mogelijk van de VOB terecht komt op de school van hun eigen kind. Er zijn verschillende factoren die een invloed hebben op de daling van de betalingsbereidheid van ouders bij het oprichten van een bovenschools fonds, maar de belangrijkste factor is het deel van de VOB dat scholen afdragen aan het fonds. Daarbij speelt ook het schaalniveau een rol: hoe groter het schaalniveau van het fonds (en dus hoe verder weg het geld van hun eigen kinderen), hoe minder ouders de VOB blijven betalen.

Tegenover deze factoren zou een *warm glow effect* van solidariteit en altruïsme kunnen staan. Maar dat effect blijkt relatief zwak. De rol van de geografische locatie, woonplaats en verwacht *free rider* gedrag (de verwachting dat andere ouders niet betalen) blijken bijvoorbeeld allemaal sterker dan het *warm glow effect*. Dat wil niet zeggen dat ouders niet altruïstisch zijn. Ze lijken zeker bereid om kinderen uit armere gezinnen te helpen, maar dat effect is het grootst voor kinderen die zichtbaar en nabij zijn: de leerlingen op dezelfde school als hun eigen kinderen. Een bovenschools fonds maakt de kinderen die worden 'geholpen' minder zichtbaar en abstracter.

Relatief veel scholen willen niet deelnemen aan een bovenschools fonds

Uit de resultaten van onze enquête onder schoolbesturen blijkt ook dat veel scholen geen heil zien in een bovenschools fonds. Scholen met hoge achterstandsscores zijn vaker bereid om mee te doen dan scholen met lage achterstandsscores. Dit is niet verwonderlijk, aangezien scholen met hoge achterstandsscores naar verwachting meer middelen zouden krijgen bij het oprichten van een bovenschools fonds. Het verschil in participatiebereidheid tussen scholen met hoge en lage achterstandsscores is groot.

Dit kan ertoe leiden dat alleen scholen met relatief weinig inkomsten vanuit de VOB meedoen aan een bovenschools fonds. In dat geval heeft een dergelijk fonds geen zin, omdat er in totaal weinig middelen zijn om te herverdelen.

Er zijn situaties en locaties denkbaar waar een fonds wel positief kan werken

Hoewel we concluderen dat een bovenschools fonds in principe geen effectief instrument is om kansengelijkheid te bevorderen, is het denkbaar dat er specifieke situaties bestaan waarin een fonds wel effectief kan zijn. In Utrecht is het bijvoorbeeld wel gelukt om een bovenschools fonds op te richten. Aangezien dit pas zeer recent is gestart, is het nog te vroeg om hier conclusies uit te trekken. Het is echter wel een interessant experiment om de komende jaren in de gaten te houden.

Naar verwachting zullen er ook enkele andere plekken in Nederland zijn waar een bovenschools fonds effectief kan zijn. Het beeld van geïnterviewde deskundigen is dat gebieden met een sterkere regionale identiteit en binding de grootste kans lijken te hebben (al kon het effect van regionale identiteit in dit onderzoek niet statisch worden aangetoond). Het is dan ook aan te raden om dat in de communicatie richting ouders te benadrukken. Daarbij is het ook belangrijk om het voor ouders tastbaar te maken wat er met de VOB gebeurt en wat dit concreet betekent voor kinderen op andere scholen. Door op die manier de sociale afstand tot andere scholen en kinderen te verkleinen, wordt het positieve *warm glow effect* vergroot, wat de betalingsbereidheid ten goede komt.

Ook lijkt een bovenschools fonds kansrijker als er geld van een derde partij bij zou komen. In dat geval is er ook meer bereidheid bij de scholen om deel te nemen. In Utrecht is het voor iedereen (ouders, maar ook buurtbewoners en bedrijven bijvoorbeeld) mogelijk om bij te dragen aan het fonds. Op die manier hopen ze de totale inkomsten minimaal gelijk te houden aan de huidige totale inkomsten vanuit de VOB. Dergelijke derde geldstromen zijn een manier die ervoor kunnen zorgen dat een bovenschools fonds wél een effectief instrument kan zijn.

Vanuit juridisch oogpunt is er in principe geen bezwaar voor een bovenschools fonds; het praktijkvoorbeeld van Utrecht laat dat ook zien. Ook de uitvoeringskosten van een bovenschools fonds zullen erg meevallen.

6.2 Aanbevelingen

Op basis van de resultaten uit dit onderzoek, en de conclusies die we daaruit hebben getrokken, doen we een aantal aanbevelingen aan verschillende partijen.

Aan scholen en schoolbesturen: bekijk of een bovenschools fonds mogelijk en wenselijk is

Een bovenschools fonds leidt tot een eerlijkere verdeling van middelen over scholen en bevordert daarmee de kansengelijkheid. Echter kent een bovenschools fonds ook nadelen. Het advies aan scholen is daarmee ook om te onderzoeken of een dergelijk fonds voor hen meerwaarde heeft en of het mogelijk is om dit in te voeren. Over het algemeen zal een bovenschools fonds leiden tot een afname van de betalingsbereidheid van ouders. De mate waarin deze betalingsbereidheid daalt, is niet overal in Nederland gelijk. Voor het PO blijkt dat in steden en in grotere provincies ouders vaker bereid zijn om de VOB te blijven betalen als er een bovenschools fonds wordt ingericht. Voor het VO zijn juist ouders in dorpen vaker bereid om de VOB te blijven betalen bij een bovenschools fonds. Het advies is om dit mee te nemen bij het bepalen of een bovenschools fonds mogelijk meerwaarde kan hebben. Daarnaast blijkt ook dat veel schoolbesturen niet positief tegenover een bovenschools fonds staan. Dit maakt het belangrijk om vooraf eerst verkennende gesprekken te voeren met (andere) schoolbesturen om te verkennen of er genoeg draagvlak is voor een bovenschools fonds.

Aan het ministerie: laat de keuze voor een fonds ook in de toekomst aan scholen zelf

Zoals eerder beschreven blijkt uit ons onderzoek dat veel scholen geen heil zien in een bovenschools fonds. Daarnaast zal een bovenschools fonds niet op elke locatie dezelfde uitwerking hebben. Op plekken waar de betalingsbereidheid fors daalt, zal het effect van een dergelijk fonds veel kleiner zijn, en mogelijk zelfs negatief uitvallen. Om deze redenen adviseren we het ministerie van OCW om de keuze voor een bovenschools fonds volledig bij de scholen en schoolbesturen zelf te laten. Er is momenteel ook geen voornemen om een bovenschools fonds vanuit het ministerie verplicht te stellen, maar we raden aan om dit ook in de toekomst niet te doen. Met deze aanbeveling willen we vooral benadrukken dat een bovenschools fonds waarschijnlijk op slechts een aantal plekken zal werken, en daarom niet landelijk ingevoerd zou moeten worden.

Aan scholen en schoolbesturen die een bovenschools fonds willen inrichten: maak gebruik van de bestaande tips en best-practices

De meerwaarde van een bovenschools fonds hangt af van de wijze waarop deze wordt ingericht. Aan scholen en schoolbesturen die na een eerste inventarisatie (zie ons eerste advies) positief staan tegenover de mogelijkheid van een bovenschools fonds, adviseren we daarom om gebruik te maken van de resultaten uit dit onderzoek. In dit rapport beschrijven we een aantal best-practices en praktische overwegingen rondom een dergelijk fonds. De belangrijkste hiervan zijn:

- ▶ Een schaalniveau dat aansluit bij de sociale identiteit van de bijdragende ouders zorgt voor een grotere betalingsbereidheid.
- ▶ Vanwege de grote verschillen in omvang en doelen van de VOB, is het aan te raden om een bovenschools fonds uitsluitend voor PO of VO in te richten, en dit niet te combineren.
- ▶ Om te voorkomen dat bepaalde scholen alsnog meer middelen (vanuit bijvoorbeeld andere geldstromen) ter beschikking hebben dan andere scholen, kan worden afgesproken dat bepaalde activiteiten alléén vanuit het fonds gefinancierd mogen worden.
- ▶ Het fonds kan breder worden gezien als alleen het samenbrengen van de VOB die ouders betalen. Zo is het mogelijk om het fonds open te stellen voor andere donoren, zoals buurtbewoners of bedrijven. Op die manier kan de dalende betalingsbereidheid van ouders worden opgevangen.
- ▶ In de communicatie is het van belang om transparant te zijn richting ouders over de bestedingen van de middelen uit het fonds. Door te laten zien wat er wordt gedaan, en wat dit voor kinderen van andere scholen betekent, zal de betalingsbereidheid onder ouders hoger zijn.

Naast dit rapport bestaat er ook een praktische handreiking, waarin alle aandachtspunten concreet staan benoemd.³⁶ Ons advies aan scholen en schoolbesturen die een bovenschools fonds overwegen op te zetten, is om deze handreiking te gebruiken.

³⁶ Zie "Bovenschools fonds voor de vrijwillige ouderbijdrage – Praktische handreiking".

/ A Representativiteit van de uitvraag

In deze bijlage beschrijven we de representativiteit van de enquête die we hebben uitgezet voor dit onderzoek. Hierbij is naar verschillende kenmerken van de respondenten gekeken, om te bezien of zij een goede afspiegeling van het gehele land zijn.

Gebruikte terminologie

In de uitvraag onder ouders, is voor drie verschillende schaalniveaus gevraagd of zij bereid zouden zijn om de VOB te betalen. De drie schaalniveaus zijn anders geformuleerd, afhankelijk van de woonplaats van de ouders. De reden hiervoor is dat 'uw woonplaats' voor mensen uit een dorp een heel ander niveau is dan voor mensen uit een grote stad. Daarnaast is er ook onderscheid gemaakt tussen de niveaus voor PO en VO. In onderstaande tabellen zijn de drie schalen die voor PO (eerste tabel) en VO (tweede tabel) zijn onderzocht opgenomen. Hierbij hebben we telkens aangegeven welke term we hebben gebruikt, afhankelijk van de woonplaats van de ouders.

Schaal	Woonplaats	Gebruikte term voor niveau
I	Een dorp	Scholen uit uw dorp
	Een kleine stad	Scholen uit uw wijk
	Een (middel)grote stad	Scholen uit uw wijk
II	Een dorp	Scholen uit uw dorp en omliggende dorpen
	Een kleine stad	Scholen uit uw stad
	Een (middel)grote stad	Scholen uit uw wijk en omliggende wijken
III	Eén van de G4 steden	Scholen uit uw stad
	Eén van de 'grote provincies' ³⁷ (excl. G4)	Scholen uit uw regio
	Eén van de 'kleine provincies' ³⁸	Scholen uit uw provincie

Tabel 3. De termen die zijn gebruikt voor de drie schaalniveaus in de enquête onder ouders van kinderen in het PO.

Schaal	Woonplaats	Gebruikte term voor niveau
I	Een dorp	Scholen uit uw dorp en omliggende dorpen
	Een kleine stad	Scholen uit uw stad
	Een (middel)grote stad	Scholen uit uw wijk en omliggende wijken
II	Een dorp	Scholen uit uw gemeente
	Een kleine stad	Scholen uit uw gemeente
	Een (middel)grote stad	Scholen uit uw gemeente
III	Eén van de G4 steden	Scholen uit uw stad
	Eén van de 'grote provincies' (excl. G4)	Scholen uit uw regio
	Eén van de 'kleine provincies'	Scholen uit uw provincie

Tabel 4. De termen die zijn gebruikt voor de drie schaalniveaus in de enquête onder ouders van kinderen in het VO.

³⁷ Onder 'grote provincies' verstaan we: Gelderland, Limburg Noord-Brabant, Noord-Holland, Overijssel, Utrecht en Zuid-Holland.

³⁸ Onder 'kleine provincies' verstaan we: Drenthe, Flevoland, Friesland, Groningen en Zeeland.

Totaal aantal respondenten

In totaal zijn er drie enquêtes uitgezet. Eén onder ouders van kinderen in het PO, één onder ouders van kinderen in het VO en één onder schoolbesturen. Deze enquêtes zijn respectievelijk door 412, 410 en 206 respondenten ingevuld. Deze aantallen moeten afgezet worden tegen de totale *populatie*. Per kind zal altijd maximaal één ouder de enquête invullen. Voor de enquêtes onder PO- en VO-ouders bestaat de totale populatie dus uit het aantal kinderen in het PO en VO. Voor de enquête onder schoolbesturen bestaat de totale populatie uiteraard uit het totaal aantal schoolbesturen in Nederland.

Doordat de enquêtes niet door de volledige populaties worden ingevuld, maar door een steekproef hiervan, ontstaat er een bepaalde onzekerheidsbandbreedte in de resultaten. Deze statistische onzekerheid kunnen we inzichtelijk maken door ons voor te stellen dat we een stelling voorleggen aan de respondenten en vragen of zij het hiermee eens zijn.³⁹ Vanuit de uitkomst hiervan willen we een uitspraak doen over het percentage van de *volledige populatie* dat het hiermee eens zou zijn. Hiervoor bepalen we een bandbreedte waarvan we met 95% zekerheid kunnen zeggen dat het percentage van de totale populatie dat het hiermee eens zou zijn, hier binnen zou vallen. Hoe kleiner deze bandbreedte is, hoe nauwkeuriger de resultaten uit de enquête. De grootste bandbreedte ontstaat als de helft van de respondenten het eens zou zijn met de hypothetische stelling. Onderstaand hebben we daarom opgenomen wat deze (maximale) bandbreedte zou zijn in het geval van de drie enquêtes die we hebben uitgezet.

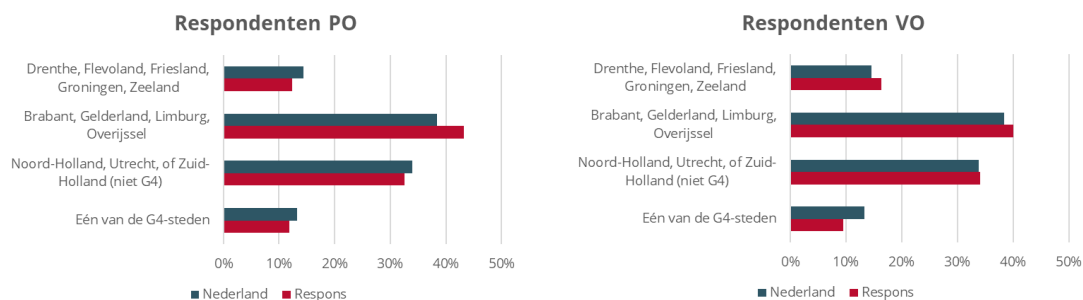
- ▶ Voor de PO-enquête: als 50% van de respondenten het eens is met een bepaalde stelling, dan weten we met 95% zekerheid dat 45% - 55% van de ouders van alle kinderen in het PO het eens zou zijn met deze stelling.
- ▶ Voor de VO-enquête: als 50% van de respondenten het eens is met een bepaalde stelling, dan weten we met 95% zekerheid dat 45% - 55% van de ouders van alle kinderen in het PO het eens zou zijn met deze stelling.
- ▶ Voor de schoolbesturen-enquête: als 50% van de respondenten het eens is met een bepaalde stelling, dan weten we met 95% zekerheid dat 45% - 55% van alle schoolbesturen het eens zou zijn met deze stelling.

De onzekerheidsbandbreedtes zijn dus voor alle drie de enquêtes (afgerond) gelijk.

Regionale verdeling van ouders

Bij het bepalen van de onzekerheidsbandbreedtes in de vorige paragraaf is de achterliggende aanname dat de respondenten een goede afspiegeling zijn van de totale populatie. Als bijvoorbeeld alle respondenten uit één specifieke stad zouden komen, zou dit niet het geval zijn. In onderstaande figuren is voor de enquête onder ouders van kinderen in het PO (links) en het VO (rechts) weergegeven welk deel van de respondenten uit welke regio kwam, en hoe zich dit verhoudt tot de landelijke verdeling hiervan.

³⁹ In feite is dit wat we hebben gedaan bij het toetsen of respondenten bereid zijn om de VOB te betalen in verschillende varianten van een bovenschools fonds.

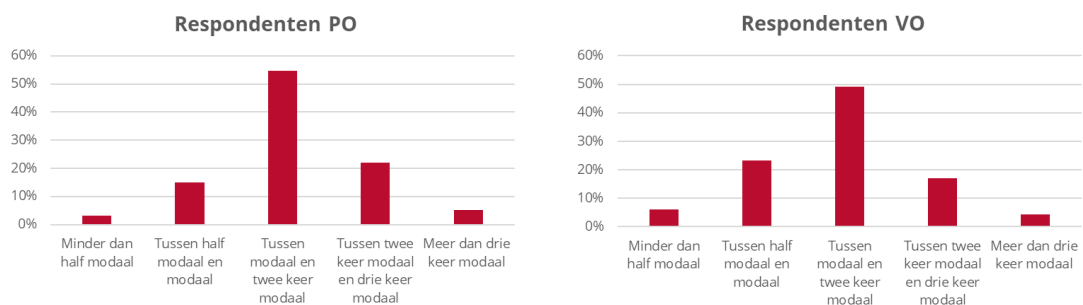

Figuur 2. Voor het PO (links) en het VO (rechts) is te zien welk deel van alle ouders van Nederland uit welk gebied komt (blauw). Dit wordt vergeleken met welk deel van de ouders die de enquête hebben ingevuld uit deze gebieden komt (rood).

Uit deze figuren is op te maken dat de verdeling van respondenten veel lijkt op de verdeling van de totale populatie. Wat regionale verdeling betreft, vormen de respondenten dus een goede afspiegeling van Nederland.

Inkomensverdeling van ouders

Aan de ouders die de enquête hebben ingevuld is ook gevraagd in welke categorie hun inkomen valt. In onderstaande figuren is hier de verdeling van weergegeven voor het PO (links) en het VO (rechts). De percentages tellen niet volledig op tot 100%, omdat het ook mogelijk was voor ouders om aan te geven dat ze liever geen antwoord gaven op deze vraag.

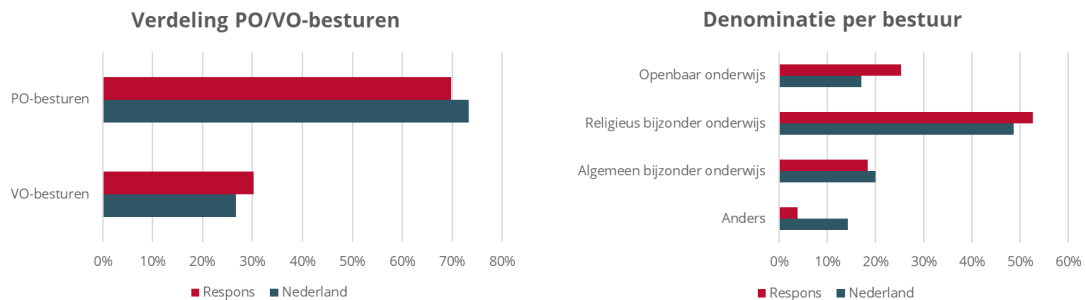
Figuur 3. Voor de enquêtes onder ouders in het PO (links) en het VO (rechts) is weergegeven welk deel in welke inkomensgroep viel.

De verdeling in deze figuren past bij de verwachtingen: de meeste respondenten hebben een inkomen dat in het midden valt. Hogere en lagere inkomens komen minder vaak voor. De openbaar beschikbare gegevens over het inkomen van Nederlanders zijn niet ingedeeld in deze zelfde groepen (modaal, twee keer modaal, etc.). Het is dus niet mogelijk om een exacte vergelijking te maken. De categorie van modaal tot twee keer modaal (de middelste inkomensgroep) betreft inkomens tussen de € 46.000 en € 92.000. De inkomensgroep in de openbare gegevens die hier het meeste op lijkt, is de groep van € 40.000 tot € 100.000. Landelijk betreft dit ongeveer 40% van de huishoudens. Van de respondenten vallen 55% (PO) en 49% (VO) in deze middelste inkomensgroep. Deze percentages liggen iets hoger, maar liggen wel in de buurt. Er zijn verschillende redenen die tot deze kleine afwijkingen kunnen leiden. Zo is het de verwachting dat ouders die geen antwoord wilden geven op deze vraag voornamelijk inkomens hebben in de hoogste of laagste groepen. De middelste groep zou dan dus procentueel kleiner worden. Daarnaast is het mogelijk dat er verschillen zijn in de definities van 'inkomen' die worden gehanteerd. Voor de betrouwbaarheid van de enquêtes is het daarom niet

erg dat de werkelijke percentages iets afwijken. Het belangrijkste is dat de meeste respondenten in de middelste categorie vallen, en steeds minder respondenten in de lagere en hogere categorieën.

Verdeling van schoolbesturen

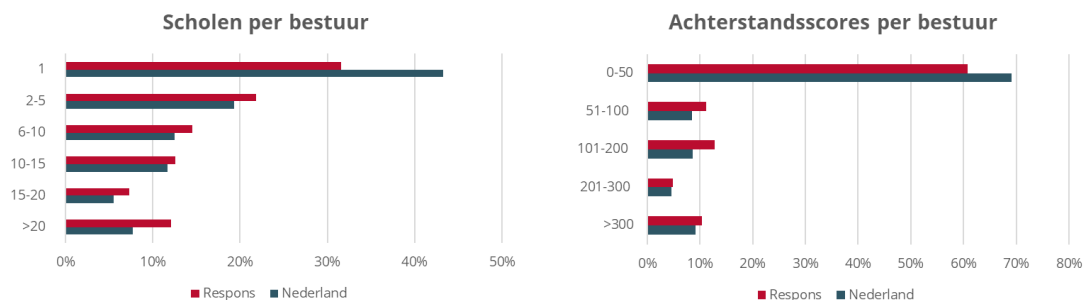
Voor de enquête onder schoolbesturen zijn er verschillende factoren waar we naar hebben gekeken om te zien of de respondenten een goede afspiegeling vormen van heel Nederland. In onderstaande figuren zijn de verhouding tussen PO en VO schoolbesturen (links) en de denominaties per bestuur (rechts) weergegeven.

Figuur 4. Links is de verhouding tussen PO- en VO-besturen weergegeven voor heel Nederland (blauw) en voor de respondenten uit de enquête onder schoolbesturen (rood). De figuur rechts laat eenzelfde vergelijking zien voor de denominatie van besturen.

Hierin is terug te zien dat de verhouding tussen PO- en VO-besturen die de enquête hebben ingevuld, vrij goed overeenkomt met de landelijke verhouding. Besturen waaronder zowel PO- als VO-scholen vallen zijn onder beide categorieën meegeteld. Wat de denominatie per bestuur betreft, valt te zien dat het aandeel openbaar onderwijs in onze enquête iets hoger ligt dan landelijk het geval is. Scholen die onder de categorie 'anders' vallen zijn er landelijk juist meer. Een verklaring hiervoor kan zijn dat de definitie van 'anders' niet altijd gelijk is. Over het algemeen kunnen we stellen dat de verhoudingen in de respons goed genoeg aansluiten bij de landelijke verhoudingen om de uitkomsten betrouwbaar te noemen.

Ten slotte hebben we in onderstaande figuren weergegeven hoeveel scholen de besturen omvatten (links), en wat de gemiddelde achterstandsscore van deze scholen was (rechts).

Figuur 5. In de figuur links is het aantal scholen per bestuur weergegeven in heel Nederland (blauw) en in onze respons (rood). Rechts is de verdeling van scholen met verschillende achterstandsscores binnen besturen weergegeven voor heel Nederland (blauw) en de respondenten van onze enquête (rood).

Onder de respondenten zijn wat minder eenpitters dan landelijk gemiddeld het geval is. Over de andere categorieën lijkt de respons de landelijke verdeling goed te volgen. Wat achterstandsscores betreft komen de respondenten zeer goed overeen met het landelijke beeld.